БҮГҮ ЧУРТТАРНЫҢ ПРОЛЕТАРИЙЛЕРИ, КАТТЫЖЫҢАР!

1925 чылдан үндезилеттинген

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

1971 чыл. СЕНТЯБРЬ 11 СУББОТА № 219 (8679).

Өртээ 2 көп.

НАЙЫРАЛ БОЛГАШ ЭП-СЕТКИЛ КАТТЫШТЫРЫЛГАЗЫ

Сентябрь 9-та Москвага Совет-вьетнам найырал ниитилелиниң III Бүгү-эвилел конференциязы доозулган. Хей миллиэн ажылчыннарны, колхозчуларны, интеллигенцияның төлээлекчилерин, эртемниң болгаш культураның ажылдакчыларын каттыштырып турар ол совет хей-нииити организациязының беш чыл дургузунда ажыл-чорудулгаларының түңнелин үндүрген.

Ниитилелдиң Төп эргелелин соңгаан болгаш оон даргазынга Совет Эвилелиниң Маадыры, ССРЭ-ниң ужудукчу-космонавы Г. С. Титов, катап соңгуткан.

ВДР-ниң Национал хуралының Доктаамал комитединиң даргазының оралакчызы, Ниитилелдиң Төп эргелелиниң даргазының оралакчызы Нгуен Сиен баштаан Вьетнам-совет ниитилелдиң төлээлери конференцияның ажылынга киришкен.

Конференцияның киржикчилериниң хүлээп алган медеглелинде чугаалап турары: «СЭКП-ниң болгаш Совет чазактың Индий-Кыдаттың демисежип турар улустарынга бүгү талалыг дузаламчыны болгаш деткимчени кылырынче угланган политиказын долузу-биле бүрүн деткивишаан, ниитилелдиң активчилери америк империализмниң кем-буруулуг агрессиязынга удур демисежип турар маадырлыг Вьетнам-биле, Индий-Кыдаттың хосталгазы болгаш хамаарылпас чоруу дээш туржуп турар бүгү кижилер-биле акы-дуңма найыралын база дайынчы эп-сеткил каттыштырылгазын моон соңгаар-даа улам быжыглаар».

КӨДЭЭ КОММУНИСТ

Тоску беш чылдың шиитпирлери дег ындыг улуг хемчээлдиг, кайгамчык болгаш кончуг нарын сорулгалар көдээниң ажыл-ишчилериниң мурнунга кажан-даа туруп көрбээн. Оларны чедиишкинниг боттандырарынга көдээ ажыл-агыйның бүгү ажылдакчыларының улуг күжениишкиннери болгаш шудургу чогаадыкчы күш-ажылы, партия организацияларының идепкейлиг болгаш чаңгыс аай үг-шиглиг база идей-кижизидилгелиг ажыл-чорудулгазы эргежок чугула. Көдээ ажыл-агый бүдүрүлгезиниң интенсификациязының үндезин айтырыгларын шиитпирлээринге массаларның энтузиазмин болгаш инициативазын көдээ коммунистер хөгжүдер ужурлуглар. Олар боттарының кичээнгейин чер болгаш мал ажылының культуразын бедидеринче, эртемниң болгаш мурнакчы практиканың чедиишкиннерин нептередиринче, аңаа үндезилээш күрүнеге тараа садарын, хову шөлдерниң болгаш фермаларның өске-даа продукцияларны бүдүрерниң өөзүлдезин хандырар төлээде, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн бедидеринче, ажыл-агыйларның экономиказын быжыглаарынче база көдээниң амыдыралын улам экижидеринче мооннээр апаар.

Ол сорулгаларны шиитпирлээринге партия организациялары бүдүрүкчү күштерниң көдүрлүүшкүнүнүң, бүдүрүлге харылзааларын сайзыраңгайжыдарының, бүдүрүлгени эргелеп башкарарынга ажылчы чоннарны таңчыктырарының ажыктыг аргазы болур социалистиг чарыш дээн ышкаш күчүлүг чепсекти билдилиг ажыглаар хүлээлгелиглер. Съезд бүдүүзүнүң чарыжының дуржулгазынга даянмышаан, коммунистер СЭКП-ниң XXIV съездизиниң Директиваларында көрдүнген планнарның, коллективтерниң алгылаан хүлээлгелериниң күүселдезин дээш демнеселди баштаар сорулгалыг.

Соолгу чылдарда көдээниң партия организацияларының арга-дуржулгазы дыка улгаткан. Ол организациялар сан талазы-биле өскен, организас талазы-биле быжыккан, дуржулгазы байлак-даа апарган. Ам үш колхозтуң бирээзи-ле база дөрт совхозтуң бирээзи-ле парткомнарлыг, хөй-хөй бригадаларда, салбырларда, фермаларда цехтерниң партия организациялары болгаш партия бөлүктери тургузуттунган. Көдээ коммунистерниң кол массазы бүдүрүлгениң эң-не харыысалгалыг участоктарында ажылдап турарлар. Чарышка бодунуң хууда үлегер-чижээн көргүзүпшаан, партия кежигүннери кижилерни күш-ажылды хүндүткелдиг ёзу-биле көөрүнге кижизидип, аңаа дааңдырган участок дээш кижи бүрүзүнүң харыысалгазын бедидип турар. Олар перспективтиг сорулгаларны боттандырарын амгы үеде соңгаарладып болбас ажылдарны чедимчелиг чорудары-биле дүүштүрүп турар.

Бо күзүн Николаев областың Очаков районга ажаап алыышкын берге болган. Баштайгы хүннерден эгелээш-ле чаъс-бораң аксыпастаап туруп берген. Ындыг болганда улуг организакчы, биле-демниг, а чамдыкта харын-даа эрес-маадырлыг чорукту кылыры тараажылардан негеттинип турган. Ажаап алыышкынны чедиишкинниг чорудар дээш демиселди коммунистер баштаан. Ылаңгыя ажаап алыышкын үезинде шуут-ла хову-шөлдерге түр он ийи партия бөлүктерин тургускан. Ол бөлүктер масса-политиктиг ажылдың төвү болу берген, социалистиг чарышка коммунистерниң ролюн болгаш хууда үлегер-чижээн күштелдирерин дээш идиг дузалыг болган. Ажаап алыышкынның бүгү дургузунда коммунистерниң — «Лиманск» совхозтан В. Кочегуруның, «Украина» колхозтан С. Ивановтуң, «Днепр» совхозтан В. Голубенконуң болгаш өскелерниң-даа агрегаттарынга мурнакчыларга тывсыр чидиг кызыл вымпелдер кииский келген. Хүннүң-не бүдүн чартык болгаш ийи үлүгнү күүсеттиншаан, мурнакчы механизаторлар боттарының эштерин шалыычы күш-ажылче хей-аът киирген. Ынчангаш районнуң тараажылары агаар-бойдустуң «могадышкынын» ажып тиилээн. Ажаап алыышкын кампаниязын облакса бир дугаарында доосааш, очаковчулар күрүне шыгжамырынга 20,5 муң тонна хире эки шынарлыг тарааны урган, ол болза, планга удур 132 хуу болуп турар.

Партияның идепкейлиг дайынчызы болур хүлээлгезин коммунистиң канчаар күүседип турарын партия организациялары доктаамал хайгаараары кончуг чугула. Хуралдарга партия кежигүннериниң отчёттуг болур чоруу дыка хөй колхозтарда болгаш совхозтарда эки эгелээшкин болуп турар. Партийжи кижизидилгениң болгаш эш хуузунуң контролюнуң ол болгаш өске-даа хевирлерин калбаа-биле ажыглаар, бүгү талалыг сайзыраңгайжыдар херек. Кандыг-даа коммунист — механизатор азы малчын, бригадир азы колхоз даргазы, агроном азы инженер-даа болза, ооң хүлээлгези чүл дээрге бүгү чаа, мурнакчы чүүлдерни деткиир, шинтики курлавырларны ажыглаар дугайында үргүлчү сагыш салыр, күш-ажылга бедик көргүзүглерни чүгле боду четкен алырындан аңгыда, бодунуң оруу-биле өскелерни эдертир, хожудап турарларны мурнакчыларның деңнелинге четирер ужурлуг.

Бир чыл бурунгаар Усть-Лабинск районнуң «Кубань» колхозунда Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры М. Клепиков удурткан дөрткү бригадазының коммунистери «Кызыл Октябрь» колхозтуң ийиги бригадазының тараажыларын шефке алганнар. Күш-ажылчы дем каттыштырылга кайгамчык түңнелдерни берген. Мурнунда хожудангай турган бригада чер ажылының бедик культуралыг коллективи деп атты чаалап алган. Ам ол бригаданың коммунистери кожазы үшкү бригадага боттары дузалажып турар. Партияның район комитеди патриотчу эгелээшкинни доп дораан деткээн. Ам Кубаньның хөй-хөй мурнакчы коллективтери «Бодуңнуң билир чүүлүңге — өскелерни өөрет» деп девизтиң адаа-биле чер ажылының бедик культуразы дээш чарышче кирген.

Коммунист бүрүзү бедик идейлиг болгаш ажы-чаң талазы-биле мөзү-шынарлыг болган тудум-на парторганизацияның моральдыг авторитеди, коллективтиң ажылынга болгаш амыдыралынга ооң салдарлыг күжү улам-на бедик болур. Партия кежигүнү олутпай, шуппен болбас, четпестер-биле кажан-даа эптежип болбас, ол бо бүгү-биле идепкейлиг демисежир ужурлуг. Ферма, хову бригадазы азы звенозу хожудап турар болза, дүвүрээзиниң коңгазын хак, хөй-ниитини мобилизаста, парторганизацияның, удуртулгазының аңаа идепкейлиг киржирин неге, бир эвес херек болза, берге участокка бодуң бар, аңаа экижидилгени чедип алырын хандыр.

Ынчалза-даа чамдык черлерде коммунистерниң организакчы болгаш масса-политиктиг ажылының деңнели бедик негелделерге харыылавайн турар. Чамдык партия организациялары социалистиг чарыштың алыс утказынче болгаш хевирлеринче эки хавылап кирбейн, экономиканың амгы үе-чадада хөгжүлдезиниң идип үндүрүп турары аңаа негелдениң бедээнин бармыдаалап көрбейн турар. Чаржып турарларның күжениишкиннерин тодаргай салган сорулгаларны шиитпирлээринче, күш-ажылдың корум-чурумун быжыглаарынче, улусетуң өөчүзүнге камныг болур чорукче ам-даа четпес углап баштап турар бис.

Көдээ ажыл-агыйны улам мындаа көдүрер талазы-биле партияның айыткан программазының чедиишкинниг күүселдезин бо чылдың — беш чылдың бирги чылының ажылының түңнелдеринден улуу-биле хамааржыр. Ол түңнелдер шынап-ла ам безин тодаргайлаттынып турар. Тарааны бастырып ажаап алыры чурттуң мурнуу чүгүнде дооступ турар черлерде орай быжар культураларның ажаап алыышкынын, мал чеминиң белеткелин чорудуп, келир чылдың дүжүдүнүң магадылалын тургузуп турар. Чөөн районнарның тараажылары шыңгыы шылгалданы тудуп турарлар. Алтайның болгаш Казахстанның, Уралдың болгаш Сибирьниң тараа шөлдеринде ажаап алыышкын түлүктешпиштаан. Дүжүттү дүрген болгаш чидириг чок ажаап алыр, күрүне мурнунга хүлээлгени үлегерлиг күүседир төлээде, боттарында курлавырларын долу ажыглаарынга ажыл-агыйларның удуртукчуларынга болгаш специалистеринге, көдээниң бүгү ажыл-ишчилеринге дузалаары — парторганизацияларның, коммунистерниң бирги хүлээлгези болур.

(«ПРАВДАНЫҢ» МУРНУКУ ЧҮҮЛҮ).

Л. И. БРЕЖНЕВТИҢ ФРАНЦИЯГА БААРЫНЫҢ ДУГАЙЫНДА

СЭКП ТК-ның Чиигине секретары, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң кежигүнү Л. И. Брежнев Француз Республиканың Президентизи Ж. Помпидунуң болгаш француз чазактың чалааның ёзугаар бо чылдың октябрь 25-тен 30-те чедир Францияга албанның аян-чорууң кылыр.

Бөгүн «Шын» солун Күш-ажылчы алдарның тугун БАЙ-ТАЙГА РАЙОННУҢ «ТЭЭЛИ» СОВХОЗКА (директору эш Ө. Ч. КАРА-ДОНГАК, партком секретары эш О. К. ШИВИТ-ООЛ, профэвилелдиң ажылчын комитединиң даргазы эш Х. Б. БИЧЕ-ООЛ) турасkaaдып көдүрген.

Совхоз сентябрьның баштайгы он хонуунда мал чеминиң белеткелиниң темпизин дүргедеткеш, 412 тонна сигенни сарааттаан, 1013 тонна силосту салган.

МУРНАКЧЫЛАРГА ДЕҢНЕЖИҢЕР!

„УЛУГ-ХАЯ" СОВХОЗТА

Ажыл-агыйның сүт-бараан фермаларының коллективтери бо чылын күрүнеге 560 тонна сүттү садар хүлээлгени алган.

Саанчылар төс айларның планныг онаалгазын бо хүнге чедир 97 хуу күүсеткен. Олар Октябрьның социалистиг Улуг революциязының 54 чыл оюнга төлептиг ужуражыры-биле бар курлавырларын сапап көргеш, чыл планын хууса бетинде — октябрь 1-де күүседирин шиитпирлээн. Ону боттандырып болурунуң бүгү аргалары фермалар ажылдакчыларында бар.

Ниитиниң малынга четчир саныг эки шынарлыг чем курлавырларын белеткээр дээш социалистиг чарышты совхозта калбарткан. Ниитизи-биле ажыл-агыйда 2347 тонна сигенни сарааттаан. О. ТАВАА.

Республиканың тараа шөлдеринде

ТЫВАНЫҢ ТАРААЗЫН КҮРҮНЕ ШЫГЖАМЫРЫНГА

Республиканың колхозтарының болгаш совхозтарының ажыл-ишчилери каан хүннерни чоптуг ажыглап, дүжүт ажаалдазын шаңкынчыткан. Ооң ачызында күрүнеге тараа дужаарының темпизи дүргедээн.

Сентябрь 9-та медээ ёзугаар алырга, республиканың ажыл-агыйлары Тереэн чурттуң шыгжамырынга 7982 тонна тарааны киирип, планын 13,3 хуу күүсеткен.

Кызыл хоорай Совединиң совхозтары күрүнеге 879 тонна тарааны дужаагаш, даалгазын 219 хууга боттандырган. Таңды районнуң «Коммунизмниң херели» колхозунуң ажыл-ишчилери Кызылдың сайгарылга баазазынга 935 тонна тарааны киириргеш, планын 98,4 хуу күүсеткен. Бо ажыл-агыйлар мурнап, өскелерге үлегерин көргүзүп турар.

Тараалаң Таңдының колхозтары болгаш совхозтары шыгжамырже 5126 тонна тарааны киирип, планын 17,5 хуу күүсеткен. «Тиилелге» совхоз 1878 тонна, «Межегей»—1520, «Элегес»—622 тонна тарааны дужааган. Каа-Хем районнуң ажыл-ишчилери күрүнеге 1167 тонна тарааны дужааган. «Ленинчи оруқ» колхоз сайгарылга баазазынга 558 тонна тарааны киирргеш, планныг онаалгазын 48,6 хуу күүседип, районда мурнакчы ажыл-агый болу берген.

Бии-Хем район 359 тонна, Барыын-Хемчик—180, Чөөн-Хемчик—126 тонна тарааны күрүнеге дужааган.

ДАГЫР-ШЕМИДЕ АЖААЛДА

Каан хүн. Дүъш үези. Чаа беш чылдың баштайгы чылының дүжүдүн ажаар хову корабльдери Дагыр-Шеми ховуузунда бөлүү-биле ажылдап чоруп туру. Шынап-ла кыска сыптыг тарааны кезип ажаарынга таарыштыр дериттинген комбайн агрегаттары дүжүттү бөлүктеп ажаар арга-биле бастырбышаан ажаап турары бо.

Дүжүдүн ажаап апкан аңгыстарда хөпээннээн саваң бору. Мурнувуста кезек ирги саваңны автомашинага чүдүрген турлар. Ол болза, «Чыраа-Бажы» совхозтуң №1 салбырында саваңны мал кыштагларынга чедирери-биле тускайлаан звено болду. Амдыгы машина Шык-Бажы сүт-бараан фермазынче углапты.

Хүреш Куулардың башкарганы № 33 комбайн участоктуң кыдыынга үнгеш, дескиндир чоруткаш, кестирилген уламчылап чорупарга оон соонга хөпээн саваң чыдып калды.

Агрегаттарның ажылын сонуурган чорупп туруувуста комбайннардан медээ дыңналырга-ла автомашиналар бункерлерден тарааны хүлээп алгаш, топ шаңче уурук-суурук тап чоруп, олуй-солуй маңнапкан, сактырга комбайннарны тургуспас дээш «шымда-дектө» дээнзиг.

Иемдик ховунуң тараалаң участогунуң ындыы ужунга комбайн агрегаттары үнгеш, дедир дөштелчикти өрү чоктап орда, автомашина маңнап келгеш, оларның бажын уткуштур, кээп турупту.

Ак халаттыг ийи аныяк кыс ак ак дуглаалыг улуг саваларны автомашинаның кузовундан аргажып дүжүргеш, чемни делгепкен. Ыя хосугуг үени ажыглааш, районнуң улусчу контроль комитединиң даргазы эш О. Соскур-оол делегей байдалының дугайында болгаш районда ажыл-агый чорудулгазының байдалының талазы-биле беседаны оларга кылып берди.

— Тарааның сывы чолдак-даа болза, быжыды болгаш чемгири эки-дир. Таңдылар баштарында шөгжең кара булуттарны көрүнер даан олар аандан бээр кудулкаш баары магат чок. Ажылды шапкынчыдар-дыр, эштер — дээш, Александр Моңгуш бодувуң комбайнынче базыпты. Моторлар дагжап эгелээн. Комбайннар кестирипкенни үргүлчүлеп чорупканнар.

Комбайн бункерлериниң тараа хүлээп алыр автомашиналар база белен. Автомашина чолаачызы Моңгуш Өктек-оол кестирипкенинде комбайнарже көрбүшаан, мынчаар чугаалады:

— Бо № 1 бригаданың участогу үш кезекке хуваатттынган. Кол тараалаң шөл—Дагыр-Шеминиң тараазы дөгере ажааттынарга Хову-Аксында, Кара-Дөңде тарааны ажаап кирер. Ажаап алыышкынче кирге-ле барык 6 хонук эрткен. Комбайнерлер соруккур ажылдап турарлар.

— Бисте кижи бүрүзү ажылга тура-соруктуг. Бистиң бригада Чыргакы салбырында № 2 трактор-хову бригадазы-биле, а комбайнерлер аразында, ылаңгыя Маадыр-оол Куулар, Ак-кыс Моңгуш-биле, Александр Моңгуш, Григорий Моңгуш-биле чарыштыг. Сезон дургузунда 500—600 гектарның дүжүдүн ажаарын комбайнерлер хүлээнген. Дүжүттү кыска хуусаада, чидириг чокка ажаап алыр, келир чылдың тарылгазынга үрезин болгаш чер белеткелин чедиишкиниг чорудар, мал чеминге саваңны, мякинаны чидириг чокка бо дүп, кыштагларга чедирип алыр дээш демисел хайнып кан. Дуу бараанн көстүп турар Шык-Бажы фермазында ам безин саваң сарааттар хөй-ле тургустунган — деп, бригадир М. Артас чолаачыга улажып чугаалааш, аңгыс аидарган тракторларже бистиң кичээнгейивисти углаадырган.

Ажыл-агыйның бо участогунда ажаап алыышкын эгелээ-ле каш хонуктар эртсежок 800 ажыг га черниң кызыл-тазы ажааттынган.

Ажаап алыышкынның баштайгы түңнелиндек хүннүн маадырлары ол бригадада дыка көвүдээн. «СКД-5» маркалыг комбайннарның башкарыкчылары Маадыр-оол Куулар, Ак-кыс Моңгуш комсомолчу Александр Моңгуш олар ээлчегде кайызы-даа 12 га черниң тараазын кезип ажаар онаалгазын алыр 13—15, чамдыкта оон-даа ажырып турар. Олар баштайгы 5 хонукта 78—120 ганың дүжүдүн ажааган.

Поварлар Зоя Донгак биле Моңгуш Чечекмаа хову ишчилеринге эки шынарлыг, амданныг чемнерни белеткеп, комбайн агрегаттарынга изиг биле чедирип берип турар. Оларның эки ажылын ажыл-ишчилер кончуг мактаар.

«Чыраа-Бажының» бо участогунда ажылдап турар 6 комбайнга немештир ынчан 5 хову корабли каттыжыкан, дем-биле ажылче кирипти.

Улуг-Хову — ажыл-агыйның № 2 бригадазының участогу. Ында 1500 га тараа культураларының быжыды багай эвес. Бригаданың комбайнерлери 200 ажыг гаһы тавычалай кескен, 1500 ажыг гаһы дорт кезип ажааган.

Ажыл-ишчилер тараа культураларының ажаап алыышкынын 18 ажыл хүнүнде доозар сорулганы салып алган. Бо участокта комбайнерлерниң чарыжынга баштайгы түңнел-биле Кувискаал Моңгуш биле Кара-Сал Карттыгоол шылгарап, ээлчег онаалгазын 110—114 хуу күүседип турар.

№ 1 агитхуудуста тараажыларның ажыл-хероон «Бистиң сорулгавыс», «Тараа улуг үүле» деп эге-биле чырыдып бижээн. Ында шүүмчүлелдиг материалды «Инженер Кара Моңгуш кайда силер?» деп эге-биле бижээн. Ында хову турлаан электри-биле чырыдар дээш экелген электри шимчедикчизиниң үүрмек кезектериниң чогундан ажылдавайн турарын, олче сагыш салбааның шүгүмчүлээн. Оон ыңай электрошимчедикчиниң хедеддирер кижини тургуспаан.

Чөөн-Хемчикте «Чыраа-Бажы» совхозтуң ажыл-ишчилери 1971 чылдың дүжүдүн чогуур үезинде чедиишкинниг ажаап алыр дээш күш-ажылчы ээлчегде мынчаар шудургу киржип турар. Ажыл-агыйның шөлдеринде 25 комбайн бар. Ам үеде 1500 га кызыл-тас ажааттынган, оон 670 тонна дүжүт алдынган. 1972 чылдың тарылгазынче сагып салып, 1000 центнер кызыл-тас үрезинин урган.

М. СЕВЕН, «Шынның» корр.

ТЕМПИНИ ДҮРГЕДЕДИР, ШЫҢАРНЫ ЭКИЖИДЕР

Тоску беш чылдың баштайгы күзүнүң, дүжүдүн ажаап алырынга «Шекпээр» совхоз хынамчалыг белеткенген. Техника, ылаңгыя комбайннар септелгезин багай эвес организастап, механизатор кадрлар-биле бүрүн хандыртынган. Ол ышкаш хову турлагларында таарымчалыг байдалды тургускан, ажаап алыышкын эгелээнинге холбаштыр ниитиниң чемненилгезин организастаан, агитаторлар ажылдап кирипкен. Ховунуң ажыл-ишчилеринге культура-массалыг хемчеглерни, кино болгаш концерт көргүзүглерин бараалгадып эгелээн.

Партийжи организастыг болгаш политиктиг ол бүгү кижизидилге ажылының уламындан шекпээржилерниң ажаап алыышкынга көргүзүглери өске ажыл-агыйлардан бедик болуп турар. Чижээ, Барыын-Хемчикте сентябрь 6-га чедир 2100 гектар тараа культураларын ажааган, ооң кезиинден хөйү азы 1375 гектары «Шекпээр» совхозка онаажып турар.

Бир эвес шупту колхоз, совхозтар дүжүт ажаалдазынга хынамчалыг белеткенгени, организастыг удуртулганы экижиткен болза, район бо хүннерде 13510 гектар тараа культуразының барык кезиин ажаап апкан турар ийик, ам чүгле 15,6 хуу четкен. Күрүнеге тараа дужаалдазы база хожудап турар.

Тараа талазы-биле районда кол черни ээлеп турар «Барлык» совхоз сентябрьның эгезинге чедир дүжүт ажаап алыышкынынче кирбээн турганы база-ла белеткелдиң четпезин, удуртулганың кошкаан херечилеп турар. Ол ажыл-агый база «Большевик» колхоз болгаш «Дөң-Терезин» совхоз сентябрь 6-га чедир күрүнеге тараа киирбээн.

Кандыг-даа ажыл-херекти кижилер, кадрлар кылып турар болгай, оларның бүдүрүкчүлүг ажылдаарынга таарымчалыг байдалды хандырар. Бо негелде үстүнде айыткан үш ажыл-агыйда четпес, кижилер-биле ажыл кошкак. Хову турлагларында көскү агитация дээштиг эвес, хана солуннарын, көргүзүг самбыраларын четпес организастап турар. Аңаа кино, культура албан черлериниң ажылы база хамаарыштырып болур.

Дүжүт ажаап алыышкыны күрүнениң, бүгү-ниитиниң чугула херээ. Мындыг турбуже район төвүнде чамдык бүдүрүлге, албан организация коллективтери шефке алган колхоз, совхозтарынга боттуг дузалашпайн, дүжүт ажаалдалынга четпес киржип турар. Ол ышкаш почта харылзаа талазы-биле негелделер база хөй.

Тараа барда эът, сүт хөй болур, ынчангаш кол кичээнгейни дүжүт ажаап алыышкынынче угландырары чугула. Ажылдың темпизин дүргедедир, шынарын экижидер херек. Мурнакчыларның дуржулгазын бүгү-ниитиниң болдурар, социалистиг чарышты, үре-түңнелдиг калбартыры чугула.

Т. ТАЛГАНЧИК, «Шынның» корр.

Чарыштың ачызында

Межегейниң байлак шөлдеринде кызыл-тас, арбай, сула, кок-тараа болгаш чиңге-тараа алдын сарыг кылдыр быжып, чаа дүжүттү ажаап алырынче совхозтуң ажыл-ишчилерин хайындырып үндүрген. «Межегей» ниитизи-биле 15488 гектар тараа культуразын ажаар. Бо талазы-биле белеткелди партияның чоокта болган ажыы хуралынга чугаалашкан, аңаа илерээн четпестерни чайладыр дээш боттуг хемчеглерни организастаан.

Механизаторларның ажылдаарынга таарымчалыг байдалды хандырган, хову турлагларында ниитиниң чемненилгезин организастаан, кижилерни ажыл-ишче улам сорук киирип турар көскү агитацияны десээн. Ажаап алыышкын эгелээни-биле холбаштыр парторганизацияның агитаторлары масса-политиктиг тайылбыр ажылын калбартып, хана солунун үндүрүп, көргүзүг самбыразын чаартып эгелээн. Чижээ, Тамара Дегтяренко, Валя Ярусова, Наташа Менгубаева ышкаш мергежилдиг, тараажыларга мактаттырып турар агитаторларны хөйнү адап болур.

Ажаап алыышкын организастыг эгелээн. Ажылдың баштайгы хүннеринде 2890 ажыг гектарның тараазын тавычалай кестирген, оон 940 хире гектарның тараазын бастырган. Дүжүт ажаашкынынга күш улам немежип, ажылдың темпизи болгаш шынары хүн бүрү экижип турар.

Ажылдың бүдүнгүрү, эки шынары дээш үлегерлиг ажылдап турарларны айтыры өөрүнчүг. Чижээ, хүндүс бастырып, дүне тавычалай кестирип турган, нормазын ыраңта ажыр күүседип турар Донгак Чылбан-оол, Иван Киштеев база Николай Счастливцев, Михаил Хорунжин ышкаш мурнакчы механизаторлар эвээш эвес.

Социалистиг болгаш коммунистиг тургузуушкунуң бүгү үе-чадаларында чарыш массаларның чогаадыкчы инициативазын хөгжүдериниң база социалистиг коллективизмни хевирлээриниң күчүлүг чепсээ болурун СЭКП Төп Комитединиң чаа үндүрген доктаалында онзалап айыткан. Совхозтуң тараа болгаш сиген шөлдеринде ажыл-ишчилерни чарыш улам сорук киирген. Үндүрген шиитпирниң күүселдезин организастаар, алган хүлээлгениң түңнелин өй-шаанда үндүрер, мурнакчы дуржулганы калбартыр, үлегерлиг кижилерни шаңнап-мактаар хемчеглерни организастап турар.

Чарыштың соолгу түңнелинде бешки хову бригадазында сигенчилер звенозу тиилекчи болуп, бирги шаңналды алган. Пётр Тонких, Фёдор Кузнецов, Владимир Самойленко ышкаш мурнакчыларга звено чоргаарланыр.

Совхозта силос салыышкыны база улам калбарган, соолгу хүннерге чедир ниитизи-биле 6112 тонна силосту белеткээн. Дүжүт алыышкынында болгаш мал чеми белеткелинде кижи бүрүзү дүүнгүзүнден бөгүн, а даарта оон-даа бедик көргүзүглүг болур дээш демниг ажылдап турар.

В. КАРА-ООЛ, «Межегей» совхозта партком секретары.

МӨҢГЕ ДОҢАТ ШАПТЫКТАВАС

МАГАДАН ОБЛАСТЬ. Мөңге-доңаттың черинге безин картофельдиң, капустаның, а ол ышкаш ниитиниң малынга чем болур чүүл-бүрү сигеннерниң-даа бедик дүжүдүн өстүрүп ап болурун «Среднеканский» совхозтуң дуржулгазы көргүзүп турар.

Чер болбаазырадып ажыглаар чорук Колыманың девискээринде улам калбарып турар. Сорулга болза, чурттуң ол областарындан Кыдыкы Соңгу чүкче көдээ ажыл-агый продуктуларын сөөртүрүп болдурбазы боор турар.

Тускай тургускан «Главдальводстрой» эргелели тоску беш чылда кургаткан он муң гектар болгаш ийи муң чартык гектар экижиткен черни тарылга ээлчештирилгезинге белеткеп дужаар ужурлуг. А бо чылын областың совхозтары ийи муң хире гектар чаа черни алыр.

«Среднеканский» совхоз чоокта чаа ажыглап эгелээн черлериндэн бедик дүжүттү ап турар апарган.

ЧУРУКТА: совхоз директору Семён Дмитриевич Протопопов-биле партияның Среднеканск райкомунуң секретары Иван Михайлович Дягилев олар тараа культураларының шөлүн көрүп турлар.

С. БЕЛЯВОЙНУҢ фотозу. (СЭТА-ның фотохроникаазы).

Кичээнгей салыры эң чугула айтырыг

(СЭКП Кызыл хооркомунуң пленуму)

Партияга хүлээп алышкынга болгаш оон хүрээлеңинге кирип турарларга негелдени бедидериниң база партийжи хүрээлеңиниң шынар составын экижидериниң дугайында айтырыг кезээде парторганизацияларының кичээнгейиниң төвүнге туруп келгевин болгаш моон соңгаар-даа оон ынчаар тургустуларын СЭКП-ниң XXIV съездизинге чугулалап айыткан. «Партияга хүлээп алышкынының болгаш аныяк коммунистерни кижизидеринің талазы-биле партия организацияларының ажылының дугайында» айтырыгны СЭКП Кызыл хооркомунуң бурунгу хүн эрткен пленумунга чугаалашкан. Аңаа ол дугайында илеткел кылган СЭКП хооркомунуң секретары аш Ю. С. Путинцев:

— Партия тургузуунуң талазы-биле партияның шугуму болза, партийжи удурутулганың аргаларын сайзырангайжыдарының, партия амыдыралының ленинчи норма-чижектерин шыңгыы сагыырының, бистиң партийжи хүрээлеңивисти улам ынай сырый каттыштырарының, ол шугум болза ажылчын аңы-биле, бүгү совет улус-биле партияның харылзааларын бүгү талалыг бижиглаарының шугуму болур — деп, СЭКП-ниң XXIV съездизиин хаап тура партия Төп Комитединиң Чиңгине секретары аш Л. И. Брежнев айыткан дээрзин илеткелиниң эгезинге чугаалаан. Ол болза эге организация бүрүзүнүң ажылынга, коммунист бүрүзүнге хамаарыжыр. Съездиниң шиитпирлерин чедишкинниг күүседирин хандырар бүгү аргалар хоорайның партия организациязында бар. Найысылалда хөй-хөй парторганизациялар эң төлептиг кижилерни боттарының хүрээлеңинге доктаамал киирип албышаан, чогаадыкчы ёзу-биле биллиг ажылдап, боттарының дайынчы арга-шинээзин бедидип турар апарганын илеткелчи болгаш санал берген эштер демделээн.

Ындыгларга хамыктың мурвунда № 1 АТБ-де, «Кызыл тудуг» эргелелинде, дараныла-га комбинадында, типографияда, эът комбинадында болгаш өске-даа черлерде парторганизацияларын хамаарыштырып болур. Чижээ, № 1 АТБ-де партия организациязы коллективте бүгү ажыл-херекти мергежилдиг башкарбышаан, эң төлептиг ажылчыннарның күсели-биле бодунуң хүрээлеңин өстүрүп турар. Чүгле бо чылын безин ында эң эки беш бүдүрүлгечиин СЭКП кежигүнүнге хүлээп алган.

Чоокка чедир-ле Кызылдың эът комбинадында партия организациязы кошкак ажылдыгларның санынга кирип, кежигүннериниң саны еспейн турган болза, ам ында байдал өскерилген. Сөелгү үеде партбюро эге организацияның дайынчы арга-мергежилин болгаш коммунистерниң харысалгазын бедидер талазы-биле хөй чүүлдерни кылган болгаш эң мурнакчы ажылчыннарны партияга хүлээп ап турар. Ол ышкаш партияга хүлээп алышкынының болгаш аныяк коммунистерни кижизидеринің талазы-биле ажылды «Кара-Хаак» совхозта парторганизация багай эвес тургускан. Бо дугайында чижектерни илеткелчи болгаш ол черлерде партия эге организацияларының секретарлары эштер Литвинцова, Маадыров олар пленумга тодаргай чугаалаан.

СЭКП-ге хүлээп алган хөй-хөй аныяк коммунистер боттарының шудургу күш-ажылы-биле, төлептиг аажы-чаңы, хөй-ниитя ажылыгга идепкейлиг киржилгези-биле боттарының коллективтеринге бедик хүндүткелди чедип ап, ленинчи партияның кежигүнү деп бедик атты төлептии-биле эдилеп чоруурлар. Ындыгларга «Кара-Хаак» совхозта механизатор Хертек Мөнгени, «Көк-Тей» совхозта саанчылар Бичии-Үругну, Роддугинаны болгаш тудугжулар Аңгырбанны, Яшиинин, ужудукчу Очур-оолду, орук-тудуг эргелелинде аныяк инженерлер Зыковту, Харламовту, башкылар Доржуну, Кузнецованы болгаш оон-даа өскелерни хамаарыштырып болур.

Ооң-биле кады пленумга илеткелчи болгаш санал берген эштер хоорайның партия организациязы СЭКП-ниң хүрээлеңиниң өзүлдезинге таарыштырыкчы салдарны чедиреринің, партиявың социал составынга кол чер ажылчын аңгыга хамааржыр дээрзиниң дугайында СЭКП-ниң сөелгү съездилериниң айтышкынарын четпес боттандырып турарын тодаргай аналиэтеп көргеннер. Бо талазы-биле сөелгү үш чылда байдалды ап көөрге, СЭКП кежигүнүнүң кандидадынга хүлээп алган ажылчыннарның болгаш колхозчуларның саны хоорайда эвээжеп турар: 1968 чылда олар 48,1 хуу турган болза, 1969 чылда 37,3 хуу, а 1970 чылда чүгле 29 хуу боол турар. Ынчалзажок СЭКП хооркому болгаш партия эге организацияларды бо талазы-биле байдалды экижидер дээш сөелгү үеде чамдык хемчегларни алганының түңнелинде партияга киргенверниң социал составы чүгээр экижиң, бо чылдың 8 айларында хүлээп алганнарның 55,8 хуузу ажылчыннар болган.

Бир эвес чурттуң төп областарын, улуг хоорайларын ап көөр болза, партия кежигүнүнүң кандидаттарынга хүлээп алганнарның 60-70 хуузу ажылчыннар болгай. Ынчангаш партийжи хүрээлеңиниң өзүлдезинге таарыштырыкчы салдарны чедиреринче, ону ажылчын аңгының, колхозчу тараачыннарның, интеллигенцияның эң-не төлептиг төлээлекчилерин чаңгыстап шилип алырынга үндезилээш, немеп, өстүреринің чугулазынче пленум партия организацияларының кичээнгейин утландырган.

Хоорайның хөй-хөй бүдүрүлге коллективтеринде мурнакчы ажылчыннарны СЭКП-ге хүлээп алыр ажылды кошкак чорудуп турар. Ылаңгыя сүт комбинадында, сайгарылга баазазында, амыдырал хандырылга комбинадында, электри станциязында партия организациялары сөелгү ийи чылда боттарының хүрээлеңин өстүрбээн.

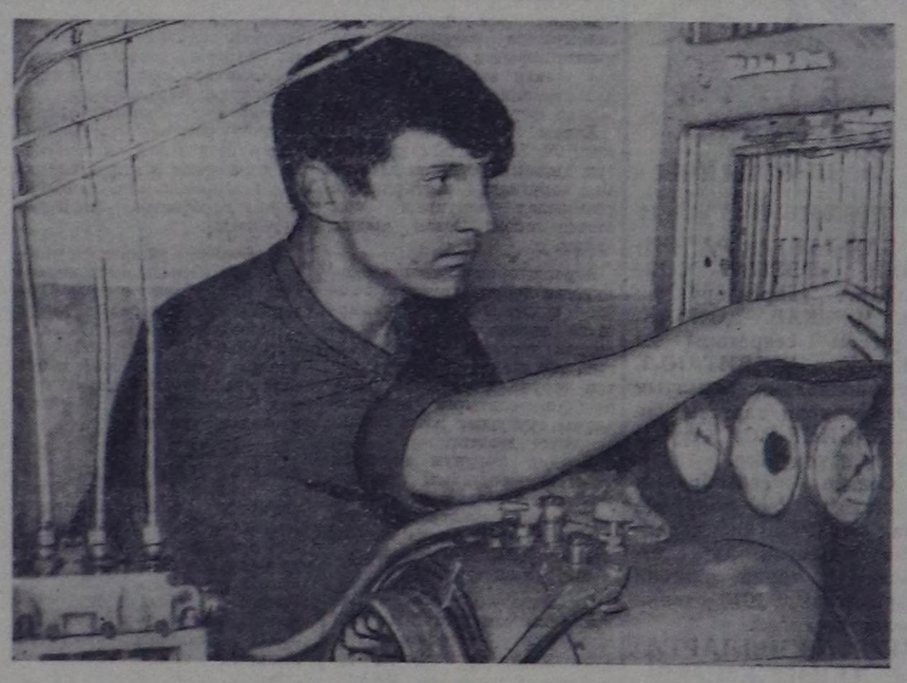
Ол ышкаш улуг-улуг бүдүрүлге, тудуг коллективтеринде чүс-чүс ажылчыннар бар болза, оларда коммунистерниң саны кончуг эвээш. Чижээ, «Кызыл үлетпүр тудуг» эргелелинде 260 кижиден партия кежигүннери чүгле 7 кижи, 1970—1971 чылда ында партия организациязы чүгле чаңгыс кижини СЭКП-ге хүлээп алган. Ол ышкаш хоорайның септелге тудуг эргелелинде, № 62 мехколоннада болгаш өске-даа чамдык организацияларда байдал оон дээредевес. Ооң-биле кады партияның курлавыры болур комсомол организациязы бо талазы-биле база-ла кошкак ажылдап турар. Хоорайның комсомол организациязында 7 муң ажыг кежигүн бар, а сөелгү ийи чартык чылда комсомолду дамчыштыр чүгле 51 кижини партияга хүлээп алган. Үстүнде чугаалаан чүүлдерге холбашкан хемчеглерни СЭКП болгаш ВЛКСМ хооркомнары, партияның болгаш комсомолдуң эге организацияларын кошкак ап турар дээрзин пленумга санал берген эштер Куулар, Гладилина, Серебряников, Осипенко болгаш оон-даа өскелер чөптүү-биле шугумчүлээн.

Чамдык партия эге организацияларының ажыл-херекчи, политиктиг болгаш моральдыг мөзүү-шынарларын кичээнгейлиг өөренип көрбес, билдириишкин киирген кижинииле хүлээп ап турар чорукту пленумга буруу шапкан. Ындыг таарымча чок фактылар № 2 школада, амыдырал хандырылга эргелелинде, Кодээ ажыл-агый министерствозунуң автобаазазында парторганизацияларга турган. Оон аңгыда партийжи хүрээлеңиниң арыг болурунуң дугайында багай сагыш салып, кирип турарлардан негелдени кошкадып, оларга рекомендация бергеннерниң харысалгазын болурчогууру-биле бедитпейн турарының чижектери чамдык партия организацияларында ам-даа узуткаттынмаан. Ооң түңнелинде СЭКП кежигүнүнүң кандидадынга чамдык төлеп чок кижилер кире бээр таварылгалар бар.

Пленум аныяк коммунистерниң, ылаңгыя партия кежигүнүнге кандидаттарның идей-политиктиг кижизидилгезиниң айтырыгларынче улуг кичээнгейни база салган. Маңаа холбаштыр СЭКП хооркомунуң болгаш улуг-улуг бүдүрүлгелерде партия организацияларының чанында аныяк коммунистерниң школаларының ажылын улам идепкейжидериниң эргежок чугулазын айыткан.

СЭКП-ге хүлээп алышкынының болгаш аныяк коммунистерни кижизидериниң талазы-биле бүгү ажылды улам экижидерінче утланган тодаргай хемчегларни айыткан доктаалды аңаа хүлээп алган.

Пленумга ол ышкаш «Тыва тудуг» трезинде парткомнуң ажылының дугайында хооркомнуң II пленумунуң доктаалының болгаш хоорайның бүдүрүлгелериниде кол фондуларны ажыглап турарының хураанының доктаалын күүседип турарының дугайында СЭКП хооркомунуң үлетпүр кылдызынин эргелекчизи эш Б. П. Свинцовтуң информациязын дыңнаан.

Кызылдың пассажирлер автотранспорт бүдүрүлгезинде хоочун, мурнакчы ажылчыннарның үлегерин салгаан, олардан дудак чок ажылдап турар аныяктар хөй. Ындыг кижилерге чес-хола каңнакчызы, комсомолчу Иван Шумихин хамаарыжыр. Мурнакчы комсомолчу каңнакчы болурундан аңгыда, карбюраторжу мергежилди база шиңгээдип алган. Ол — хөй-ниитичи, идепкейлиг дружинник.

ЧУРУКТА: комсомолчу И. ШУМИХИН ажыл үезинде.

А. СОДУНАМНЫҢ фотозу.

БИСТИҢ ҮЛҮҮВҮС

Колхозтуң малынга четчир санныг чемни белеткээринге сиген белеткээр тускай звенолардан аңгыда бүгү ажыл-ишчилер шупту киришкен. Ажылгайының трактор-хову бригадазынга 300 тонна сигеннии белеткеп бээр даалганы колхоз баштаар чери берген. Механизаторлар болгаш тараажылар ол чугула херекке идепкейлиг киришкен. 160 тонна мал чемин белеткээш, ооң 150 тонназын кыштагларга чедирген. Бердинген даалганы кыска хуусада күүседир сорулгалыг ажылдап турар бис.

Бригаданың ажыл-ишчилери боттарының күжү-биле 60 тонна картофель урар подвалды туткан, 300 тонна тараа урар сарайның иштин бетоннап кылган.

Амгы үеде механизаторлар күскү дүжүт ажаап алышкынында идепкейлиг киржип турарлар.

Х. АРБАЙ-ООЛ,
колхозчу.

Бай-Тайга район, «Мурнакчы» колхоз.

ПРОПАГАНДИСТЕР — ТАРААЖЫЛАРГА

Дүжүт ажаап алышкынының кампанизазы-биле холбаштыр СЭКП Тыва обкомунун пропагандистер бөлүү эрткен неделяда республиканың район-нарынга чораан. Оларның сорулгазы — ажаап алышкын үезинде масса-политиктиг ажылды калбартыры.

Республиканың тараалаң районнарының бирээзи Тандыга олар база четкен болгаш оон кол ажыл-агыйларында масса-политиктиг ажылдың, кескү агитацияның байдалы-биле танышкан, практиктиг дузаны чедирген.

Пропагандистер бөлүү ол районга чеде бээрининң мурнунда, ажаап алышкын эгелээлек турда, районнуң бүгү ажыл-агыйлары ол чугула кампания үезинде масса-политиктиг ажыл талазы-биле хемчегларни болгаш «1971 чылда дүжүт ажаалдазының үезинде социалистиг чарыштың негелделерин» база көрген болгаш бадылаан турган. СЭКП райкомунуң пропаганза болгаш агитация килдизи организакчы болгаш масса-политиктиг ажылды күштелдирер талазы-биле сүмени ажылдап кылгаш, ажыл-агыйларже чорутканы үстүнде ажылдарны чорударынга улуг идиглиг болган.

Бо хүннерде партия райкому бодунуң пропагандисчи болүүн ажыл-агыйларже чорудуп эгелээн. Оларның чамдыызы ажыл-агыйларда чеде берген. Лекция, беседаларны, илеткелдерни кылып, агитация ажылын күштелдирип турар. Бо неделяда ажыл-агыйларның боттарының агитбригадаларындан аңгыда, областың профэвилелдер човүлелининиң агитавтопоездизи масса-политиктиг ажылга база киржир.

СЭКП обкомунуң пропагандистер бөлүү бригадаларга, хову турлагларынга баргаш, партия болгаш профэвилел организациялары, колхозтарның, совхозтарның удуртукчулары масса-политиктиг ажыл талазы-биле ажылдап кылган хемчегларни амыдырадуа боттандырып турарын чер болганга көрген. Хову турлаглары кызыл-булуннарлыг, социалистиг чарыштың негелделерин кескү черлерде аскан, «Агитхуудустарны», «Чанныктарны» үндүрүп турар. Олар үенин негелдезинге дүүшкен.

Чижээ, «Коммунизмниң херели» колхозтуң Онгар-Ховуда № 1 бригадазының хову турлаа көрүштүг, эки деритинген. Мында кызыл-тасты август 22-де тавычалай кестирип эгелээн. Ажаап алышкынның темпизи хүн келген тудум бедип, ында 100 кижи бир демниг ажылдап турар. Бо хову турлаанче чоокшулап бар чоруурга бажың кырында кызыл тук чоргаар киискип турары көстүр. Турлагда лозуннар болгаш кыйгырыгларны орус-даа, тыва-даа дылдарга номчуп болур. Оларның бирээзинде: «Күрүнеге 1750 тонна чаагай тарааны дужаалынар!» дээн кыйгырыг бар. Бир өрээлче кирер эжиктиң үстүнде «Кызыл-булуң» деп бижип каан. Ооң ол-бо талаларында щиттерде коммунизм тургузукчузунуң моральдыг Дүрүмүнден ушта бижээн чүүлдерни көскү, чараш кылган. Ооң үтказын илередип турар көрүштүг чуруктар база бар.

Онгар-Ховуда хову турлаанын кызыл-булунунда механизаторларның тускай булуңу солун дериттинген. «Коммунизмниң херели» колхозтуң ховунуң ажыл-ишчилериниң 1971 чылда социалистиг хүлээлгелерин ында көскү черде аскан. Социалистиг чарыштың негелделерин, дүжүт ажаалдазынга күш-ажыл төлевириниң дугайында саналгаларны, 1971 чылда Таңды районнуң ажылчы чоннарының социалистиг хүлээлгелерин база аңаа барган кижи номчуп ап болур. «Агитхуудусту», «Мурнакчының булунун» эң эки комбайнерге, трактористе, чолаачыга тыпсыр вымпелдерни ында делгээн. Чарыштың түңнелдерин беш хонуктап үндүрүп келген. Бо хову турлаанда тараажыларның амыдыралын, чемнелгезин, дыштанылгазын эки организастаан. Чунар-бажың кежээниң-не ында ажылдап турар. Чаа солун, сеткүүлдерни кижи бүрүзү доктаамал номчуур аргалыг. Радиоприёмник чогу арай харааланчыг болган. Ынчалза-даа ону эккелгеш, тургузар дижип турар.

«Эдегес» совхозтуң № 5 бригадазының хову турлаан магаладывыс. Ол бригада Шаңган деп черде. Ангылап ажаап алышкынны маңаа сентябрь 1-де эгелээн. Хову турлаан тараажылар келир мурнунда эки септээш, чугайлаш, штукатурлаан, шалазын дозулаан. Тараа культураларының ажаап алышкынының талазы-биле көргүзүглерни бо хову турлаанда база аскан. Ажылдың нормазын, чежени ажылдап алганын болгаш ажыл төлевириниң түңүн ында айыткан. Дүштеки чем үезинде ол көргүзүглер чанынга кижи хөй чыглыр. Комбайнерлер боттарының хүнде кылган ажылының түңнелдерин билип ап, изиг-изиг маргышкылаар-даа.

Районда дүжүт ажаалдазыбиле чергелештир хүннүң бир чугула сорулгазы—мал чеминиң белеткелинче кичээнгей улуг. Ында ажыл-ишчилерге масса-политиктиг ажылды база чорудуп турар. Мал чеминиң белеткелиниң талазы-биле социалистиг чарыштың түңнелин он хонуктап үндүрүп турар. «Тиилелге» совхоз август 31-де сиген белеткелиниң планын 72,9 хуу күүсеткеш, республика солуннарынын Хүндүлел самбыраларынга кирген.

Ынчалза-даа «Элегес» совхоста, «Коммунизмниң херели» колхозта бүгү ажыл эки тургустунган деп болбас. Бо ажыл-агыйларда политинформаторларның болгаш агитаторларның ажылы чогуур деңнелде эвес. Кижилерни шилээш, тус-тус участоктарга быжыглаан-даа болза, оларның ажылы доктаамал эвес. «Межегей» совхозтуң № 1 бригадазының хову турлаанда «Хүндүлел самбыразы» эргижиреп, бодунуң өңүн оскунган. Оны чаартып кылыр дугайын совхозтуң удуртукчулары бодаар үе келген.

СЭКП Таңды райкому, ооң килдистери дүжүт ажаап алышкынының үезинде масса-политиктиг ажылды эки чорудуп, ховунуң ажыл-ишчилериниң күш-ажылчы көдүрлүүшкүнүн деткип, оларның ажылын организастап, бүгү күштү чаа дүжүттү кыска хуусаада, чидириг чокка ажаап алырынче угландырып турар деп түңнелди маңаа кылза чогуур.

В. ДУБРОВСКИЙ,
СЭКП Тыва обкомунуң пропбөлүүнүң удуртукчузу.

АМЫДЫРАЛГА АЧЫ-ДУЗАЛЫГ АЙТЫРЫГНЫ ЧУГААЛАШКАН

Ажылчы чоннар депутаттарының Эрзин район Советиниң ээлчеглиг сессиязынга тудугнуң, харылзааның, амыдырал хандырылганың, чаагайжылганың талазы-биле доктаачал комиссиянын даргазының илеткелин дыннап чугаалашкан. Районда амыдырал хандырылга комбинады, коммунал ажыл-агыйы, харылзаа бедидири, Кызылдың КМК-62 тудуг организациязының тудугжулары, септелге тудуг участогу болгаш колхозтарының тудуг бригалалары ажылдап турар. Тоску беш чылдың бирги чылынза планныг онаалгаларны күүседир дээш олар чамдык ажылдарны кылган. «Чаа орук», «Коммунизмче орук», Ленин аттыг колхозтарда тудуг бригадалары малчыннарның чуртталга бажыннарын болгаш мал кажааларының тудугларының планныг онаалдаларын күүседир дээш быжыг бүзүредиг ажылдап турарлар.

Районнуң септелге тудуг участогу Эрзин суурга ийи аал ишти чурттаар 2 бажынны, хеп чуур чөрлиг, 25 олуттуг чунар-бажынны тудуп дооспушаан, он ажыг чуртталга бажыннарының капитал болгаш агар септелгелерин кылыр турган 2 чүрттелга бажыннарының чүгле ханазын салган, чунар-бажының фунтаментизин салган болгаш чангыс-ла бажыңны септээн. Бо хүнерже тудуг материалдарының чогундан тудуг ажылы соксаан. Кежүп чоруур механизастатынган № 62 колонна район төвүнде Культура бажыңының тудуун бирги чартык чылда доозуп, ажыглалга киирер турган амга чедир иштики кылыгларының хөй кезиин кылбаан. Бо бүгүнүң уламыдан суурнуң чурттакчыларының кино, концерт көөр, дыштанып чери чок. СЭКП райкомунун 3 каъг бажыңының одалга системазының чедир кылдынмайн турарындан ол ажыглалга киргеэн. Ынчангаш бо чылдың эрткен үезинде ажыглалга киргеп чангыс-даа капитал тудуг чок.

Улус ажыл-агыйының хөгжүлезинге, чоннуң амыдырал хандырылгазын экижидерінге хүн бүрүнүң харылзаазы онза ужур-дузалыг. Эрзин районда телефон, радио харылзаазы үстүрүнге четкен. Район төвүнден 3 километр черде Ленин аттыг колхозтуң конторазы сөелгү үш айда республика төвү-биле телефон харылзаазы чок турган. Ол ышкаш район төвү-биле колхозтар аразынга телефонга чугаалажырга дыпналыры багай. Харылзаа ажылын экижидерінің айтырыын райкүүскомнун хураддарынга сөелгү ийи чылдың иштинде удаа-дараа чугаалажып, республиканың харылзаа эргелелинге айтырыг, дилегдерни тургузун, республика солуннарынга бижип, негелде хомудалдар кылып келзе-даа, түннел чок болуп келгенин сессияга депутаттар Хорлуу, Комбу, Монгуш, Моргуй олар шыңгыы шугумчүлээн.

Суурлар чаагайжыдар болгаш ногаанчыдар айтырыг районнуң колхозтар төптеринде база дыка сула организастаттынган. Бай-Даг, Мөрен, Нарын суурларның чурттакчылары чыл бүрүде чүс-чүс ыяшты олуртса-даа суггарып, ажаавазындан кургап калгылаан, кажаа, херим чогундан үнгеннерин мал үрегдеп каапкан. Район төвүнүң чурттакчылары суурнуң чаагайжыдылгазынче чогуур кичээнгей салбайн турар.

Районнуң амыдырал хандырылга комбинады амга чедир шактар болгаш бажың иштинин дериг-херекселдерин септээрин организаставаан, даараглыг идик-хеп аймаан малчыннарга аппарып садыглаарын четпес организастап турар.

Чурттакчы чоннуң материалдыг чаагай байдалын экижидерінің талазы-биле болур-чогуур хемчегларни ап, үдүг-сууржулганың, харылзаанын, амыдырал хандырылганың, коммунал чаагайжылганың ажылдарында бар четпестерни чайладыр, чоннуң өзүп турар культурлуг негелделерин хандырарынын дугайында хемчегларни айыткан шиитпирни ээлчеглиг сессия хүлээп алган.

М. ДАЛАА.

ОКТЯБРЬГА УТКУШТУР

ЧАА БЕШ ЧЫЛДЫҢ КҮШ-АЖЫЛЧЫ БАЗЫМЫ

Чурттуң үлетпүр бүдүрүлгелериниң коллективтери москвачыларның згелээшкинин деткивишаан, Улуг Октябрьның 54 чыл оюн төлептиг уткуур дээш чарышта кирип, 1971 чылдың онаалгаларын күүседир дээш демисежип турар. Бо дугайында СЭТА-ның корреспондентилериниң дыңнадып турары:

ВЛАДИВОСТОК. Хрустальныйның даг-руда арыглалының комбинады Октябрь байырлалынга алдар кылдыр концентратка олово бүдүрериниң болгаш бараанныг продукцияны сайгарарының он айлар планын октябрь 25-ке чедир күүседирин. күш-ажылдың бүдүрүнчүлүүн өстүреринің онаалгазын 40 хуу ажыр күүседирин шиитпирлээн. Көдээ ажыл-агыйның ажылданчыларынга дыка улуг дузаны база чедирер.

КИЗЛЯР (Дагестан АССР). Ногайның нефть-газ тывыш эргелелининң коллективи бо чылын онаалгага немей миллиард кубометр ажыг газыты, тос муң тонна чыгам суук одаар чүүлдү чуртка берген. Нефть болгаш газ байлактарлыг ийи черни ажыглалга киирген.

Ногайның нефтичилери чыл төнчүзүнге чедир онаалгадан ажыр 20 муң тонна нефтини болгаш беш миллиард кубометр газты бээрин шиитпирлээн.

АШХАБАД. Ашхабадтың нефть машиназы кылыр заводунуң ажылчыннары болгаш тускай эртемниглери москвачыларның инициативазын Туркменияга бир-ле дугаарында деткээннерниң бирээзи болган. Октябрь байырлалынга алдар кылдыр олар он айларның планын октябрь 25-ке чедир бөттандырып доозарын шиитпирлээн.

Ашхабадтың локомотив депозунуң, № 2 даараныла фабриказының ажылчыннары болгаш албан-хаанчылары, Туркменияның найысылалының өске-даа бүдүрүлгелер коллективтери он айларның планын хуусаа бетинде күүседир дээш шудургу чаржып турарлар.

КЫЗЫЛ. Каа-Хемниң хөмүр-даш разрезининң дагжылары пландан ажыр одаар чүүл назын тывар талазы-биле бо чылга алган социалистиг хүлээлгелерин күүседипкен. Онаалгага немей олар 55 муң тонна чыгам хөмүр-даштыг чүдүрүп чорутканнар. Тываның дагжылары Улуг Октябрьның оюн шалыпчы ажыл-ижи-биле демделээрин болгаш хөмүр-даш тывыжының талазы-биле чыл планын октябрь ийиге чедир күүседирин шиитпирлээннер.

ЧАРЕНЦАВАН (Армян ССР). Чидидер станоктар заводу чаа фрезер агрегаттарын бүдүрүп эгелээн.

Ажыглалга тааржыр эки шынарлары-биле болгаш идегелдиг ажылдаары-биле ол станоктар онзаланып турар.

Улуг Октябрьның 54 чыл оюн төлептиг уткуур дээш социалистиг чарыш бо бүдүрүлгеде калбарган. Бо заводту чаартыры дериирининң төлевилелин тускай эртемниглер хуусаа бетинде ажылдап кылган. Ол чаарты дериишнин соонда продукция бүдүрүп үндүрери дыка көвүдээр.

МИНСК. Онаалгага немей 135 муң метр пөстү белеткээш. Минскиниң камвол пөстер комбинадының коллективи пландан ажыр продукция бүдүрүп үндүрериниң бо чылга алдынган социалистиг хүлээлгезин күүседипкен.

МАГНИТОГОРСК. Магнитогорскиниң металлургия комбинадының домначылары чыл эгезинден бээр пландан ажыр 100 муң тонна чыгам шойну ээзилдирген. Ылаңгыя тосну болгаш онгу суугуларның бригадалары онза эки ажылдаан. Магнитканың төвүгүзүнде бо чайын бир-ле дугаарында кислородту ажыглап тургаш, шойну маңаз ээзилдирген. Ам-даа элээн наш домналарга кислородту аң чоокку үеде ажыглаарын көрүп турар.

Магнитогорскиниң дагжылары Улуг Октябрьга алдар кылдыр чарышты бо хүнүнде улам калбарткан.

ХАБАРОВСК. «Амуркабель» заводтуң коллективи көдээге продукция бээрининң тос ай планын бурунгу хүн күүседипкен. Көдээниң чагыгларын хуусаа бетинде күүседири—Улуг Октябрьның 54 чыл оюнга алдар кылдыр коллективтиң алган социалистиг хүлээлгелериниң кол чүүлдериниң бирээзи болур.

ИВАНОВОЧУЛАРНЫҢ УЛУГ ПЛАННАРЫ

«Социалистиг чарышты организастаарын улам ынай экижидер дугайында» доктаалынга СЭКП Төп Комитеди Иваново областың контроль онаалгаларны ажып турар планнарны, хүлээлгелерни ажылдап кылган болгаш чедиишкинниг боттандырып турар пөс-таавычыларының эгелээшкинин бедии-биле үнелээн. Ивановонуң бүгү чуртта сураглыг бүдүрүлге чери — камвол пөстер комбинадының коллективи ол чогаадыкчы эгелээшкинии баштаан. Костюм кылыр камвол пөстүң бешки метр бүрүзү харын оон технологтуг шугумнарындан үнүп турар.

Бо комбинаттың директору В. М. БОРДИНОВ СЭТА-ның корреспондентизи-биле беседа кылган.

— Социалистиг чарышты организастаарының байлак дуржулгазы Совет Эвилелинде чедип алдынган. Ынчалзажок экономиктиг реформа, СЭКП-ниң XXIV съездизиниң тоску беш чыл планының талазы-биле Директивалары чаа аргаларны ажыдып турар. Ам чарыш улам-на сорулга-бодалгалыг болуп, утказы байлакшып, ооң хевирлери чаартыныр турар-дыр — деп, Виктор Михайлович чугаалаан.

Мырыңай чоокка чедир-ле бистиң коллективтиң күжениишкиннери «канчап-даа тургаш» пландан ажыр продукция бүдүрүп үндүрериниче угланган турган. Чарышка ээлээч черни, шаңналдар хемчээлин, ажыл-агый удуртукчуларын мактап шаңнаарының хемчээлин харын онаалганы ажыр күүседир чорук тодарадыр турду. Ындыг байдалдарда комбинаттың удуртулгазы бүдүрүлгениң чажыт курлавырларын шаанга киир камнап, оларны планга киирбейн, харын онаалганың контроль чурагайларын алгаш, «немелде күштерни ажыглаага киирип турган». Чиг-эт чарыгдалын көвүдедип база күш-ажылдың немелде чарыгдалын үндүрүп тургаш, планны ажыр күүседирин чедип ап турдувус. Ол бүгү бедик хүлээлгелерни алыр, оларны долдур болгаш ажыр чедиишкинниг күүседир арганы комбинатка берип турган, ынчаза-даа ниити адыр планнаашкынынга, материал-техниктиг хандырылгага тодаргай бергелер тургустунуп, кижилерни кижизидеринге бак салдарлыг чүүлдер таварлып турган.

Ам күжениишкинниг ажылдаар апаар планга бүгү курлавырларны киирери болгаш ону күүседири комбинатка ажыктыг-дыр. Аңаа онаалганы ажыр күүседип турган үенинге бодаарга, бүдүрүлге фондуларынче улам хөй түңну шилчидерин ол хандырып бээр апаар-дыр.

Айтырыгны мындыг янзылыг тургузары массаларның инициативазынга доктар болбас. Күжениишкинниг ажылдап тургаш күүседир апаар план-хүлээлге турда безин бүдүрүлге чери чиг-этти, материалдарны, одаар чүүлдү, электроэнергияны болгаш күш-ажылды камнап тургаш, пландан ажыр продукцияны ап болур-дур, ынчангаш ажыл-херекти принципиалдыг чаа ёзу-биле көөрү маңаа кончуг чугула-дыр. Биригээр чугаалаарга, чогаадыкчы эгелээшкинниң бүлгаш тывыышкынының аргалары мурнуку хевээр кызыгаар чок делгем-дир.

КАПИТАЛ ТУДУГ АЖЫЛЫ ЧҮГЕ ХОЖУДАП ТУРАРЫЛ?

Өвүр районнуң ажыл-агыйларынга бо чылын ниитизи-биле 319 мун рубль түнге капитал тудугларын кылырын көрген. Эрткен сес айларда көрген хөреңгилерден «Торгалыг» совхоз чүгле 21,2, «Кызыл тук» колхоз 16-ла хуузун шиңгээткен. Ажыл-агыйларга түрса чогуур 23 чурттарга бажыңының чаңгызын-даа ажыглалга киирбээн. «Коммунизмче орук» колхоз инектин бир, хойнун чүгле чаңгыс, «Торгалыг» совхоз хойнун бир кажаазын тутканы, а планда көрген тудуглар оон хөй.

Капитал тудугнуң планы чүге күүсеттинмейн турарыл? Мында кандыг-даа объективтиг чылдагаанныр чок, чүгле бо чугула ажыллы ала-чайгаарлаашкынче киирген, ажыл-агыйжы эвес чоруктун түннели болур. Чижек кылдыр «Коммунизмче орук» колхозта байдалды көрүп болур. Кылза чогуур 8 чурттарга бажыңынын чүгле 2-зин шала кылган. Инектин бир, хойнун ийи, хураганнын ийи кажаазын кажан кылыры билдинмес.

Үк колхозтуң удуртукчулары дилиг материалдары, түүйбу, чугай, кадаг чогундан ол тудугларны ажыглалга киирер аргавыс чок деп медеглеп турарында база чөптүг үндезин чок, чүге дээрге, колхозта чылда бир миллион түүйбуну өрттедип болур күчүлүг түүйбу бүдүрүлгези бар, ында ээлчегле 500 мун түүйбу хептээр чаа пресс кандыг-даа ажыглал чок чыдарындан колхоз бо чылын чаңгыс-даа бор-бак түүйбу өрттетпээн. Ол ышкаш пилораманы база бүдүрүкчулүг ажыглавайн келген. Оон түннелинде, манза чогундан колхозтуң уруглар делизинин тудуу ийи чыл иштинде ара кагдынган. Бо чылын колхозтуң малчыннарының чурттаар бажыннарынга септелге кылбаан.

«Кызыл тук» колхозта байдал оон база дээредевес. 200 олуттуг клубтуң тудуун чүгле каназын кылгаш, ара соксаан. 7 чурттарга бажыңының түгле ийизин кылган, 25 оруннуг ясли-садтын тудуун ажыглалга киирерин ийи чыл дургузунда азаап келзе-даа, ам-даа доозуп чадаан.

Капитал тудугнуң байдалы «Торгалыг» совхозта эң дүвүрээзинниг. Чадаанада көжүп чоруур № 586 механизастаан колонна (начальниги эш Островидов), оон Хандагайтыда тудуг участогу (начальниги эш Заазан) бо чылын совхозка 7 чурттарга бажыңын, хойнун 3 кажаазын тудар керээ чаргаш, бо чылдың эрткен сес айларының дургузунда хойга чүгле чаңгыс кажаанны туткан, а өске тудугларны кажан тудуп эгелээри билдинмес. Тудуг кылыр шөлдерде чаңгыс-даа түлүг материалдары дүжүртүнмээн.

Оон чылдагаанын эштер Островидов биле Заазан боттарынче чүүй кагжып, бирде тудуг материалы чок, бирде ажылчын күжү чедиишпес деп ийи ангы тайылбырлап, ажык чок шүүгаазын кылып келген.

Чадаанада ол мехколонна Солчурда 600 олуттуг ортумак школаны тулар керээ чаргаш, ону күүседирин августка чедир үзамдыктырып келгеш, ам-даа тудуп эгелевээнинден ол тудугну кылырын «Коммунал септелге тудуг» трестин Хандагайтыда тудуг-септелге участогунга шилчидип бээр ужурга таварышкан.

Ажыл-агыйларга капитал тудуг кылыр ажылдың темпизин шапкынчыдары малчыннарны өлчегелиг кадатче болгаш сууржун чуртталгаже шилчидер талазы-биле СЭКП обкомунун IX пленумунун шиитпирин база күрүнеин график-планын чогуур үезинде боттандырары-биле дорт холбаалыг болуп турар. Ынчангаш ук айтырыгны район Соведининг күүсекчи комитединин хуралынга чугаалажып көргеш, түскай шиитпирни хүлээп алган. Шиитпирнин болгаш чаргаш керээлернин күүселдезин даэш шынгыы негелде салыры, үргүлчүнүн хынаалазын тургузары негеттинин турар.

В. ОЧУР-ООЛ.

ДАМАСК. Ында чаңчыл ёзугаар делегейниң 18-ки ярмарказы бооп турар. 26 күрүнелер болгаш даштыкының 17 фирмалары ында киржип турар. Киржип турар чурттарның аразында — ССРЭ, Болгария, ГДР, Венгрия, Чехословакия, Польша, Югославия, а ол ышкаш чамдык араб чурттар бар.

Ол ярмарка Барада хемниң унун дургаар чорутнан хоорайның мурнуу талазында 270 муң дөрбелчин метр доктаамал шөлде эртип турар. Павильоннарның ниити шөлү—35 муң дөрбелчин метр.

Совет Эвилели 1954 чылдан бээр ол ярмаркага киржип келген. ССРЭ-ниң делгиирлерин 2300 дөрбелчин мето шөлдүг павильонда тургускан. Ону 1360 дөрбелчин метр ажык шөлде база көргүзүп турар. Бо чылын Совет Эвилели 2000 хире чүүлдерни ында делгээн.

ЧУРУКТА: Дамаскының делегей ярмарказында совет павильон.

В. Огородниковаың фотозу. (СЭТА-ның фотохрониказы).

ГДР-НИҢ ИНДУСТРИЯЗЫ

БЕРЛИН. СЭТА-ның корреспондентизи М. Никиточкининиң бижип турары:

Лейпцигте делегейниң күскү ярмарказында ГДР-ниң павильону—чурттуң машина тудуушкунунуң, химия, электротехниктиг, судно тудар, пөстаавы болгаш полиграфия үлетпүрлериниң хөгжүлдезининиң бедик денгелдининиң бүзүрелдиг херечилели бооп турар. ГДР-ниң бүгү үлетпүр бүдүрүлгезиниң 30 хуузу машина тудуушкунунга онаажыр.

Республиканың судно тудар үлетпүрүнүң продукциязы калбаа-биле сурагжаан — оон кылган судноларын делегейниң барык 30 чурттары садып ап турар. Балыктаар судноллар кылыр талазы-биле республика делегейде бирги черде үнген.

ССРЭ-ниң, өске-даа социалистиг чурттарның дузаламчызы-биле ГДР-де бодунуң тускай металлургиязы тургустунган. Республиканың Чөөн түүнде аар индустрияның төвү—«Ост» деп металлургия комбинады туттунган.

Герман Демократтыг Республика—улуг химияның чурту. «Лейна-Верке», «Буна-Верке» дээр химия бүдүрүлгелери социалистиг индустрияның баштайгылары бооп турар.

ГДР-ниң пөс-таавы болгаш идик-хеп бүдүрүп үндүрүп турар 1500 ажыг бүдүрүлгелериниң ачы-дузазын 70 чурт ажыглап турар. Сөөлгү он чыл дургузунда пөс-таавыны болгаш идик-хептиг бүдүрүп үндүрер хемчээли ийи катап улгаткан.

БАЙЛАК ДҮЖҮТ

БУДАПЕШТ. (СЭТА). Венгрияның көдээ ишчилери бо чылын гектар бүрүзүнден 28 центнер кызыл-тасты ажаап алган. Ол—чаа рекорд. Күрүне ажыл-агыйларында ортумак дүжүт 35 центнер болган.

— Кызыл-тастың болгаш көдээ ажыл-агыйның өске-даа культураларының дүжүдүн улгаттырарынга мурнакчы агротехниктиг аргалар, бедик дүжүттүг сорттарны тарыыры, а кол чаа чүүл—ажыглаар чедиишчидилгелерниң көвүдээни улуг ужур-дузалыг болган.

Сөөлгү чылдарда чуртка азоттуг чемиштидилгелерни бүдүрери 50 катап, фосфорлуг чемиштидилгелерниин — 7 катап көвүдээн. Бо беш чылда венгр химия үлетпүрүнүң ол адыры продукция бүдүрүп үндүрерин 80 хуу улгаттырар.

КУБА ЧОННУҢ ЧЕДИИШКИНИ

ГАВАНА. (СЭТА). Кубага чигир тростнигиниң (үнүжүүн) чаа дүжүдүн ажаап алырынга болгаш ажылдап кылырынга белеткел чедиишкиниг чоруп турар. Тростник плантацияларының шөлүү калбарып турар. Чигир заводтарының дерилгезин болгаш көдээ ажыл-агый техниказын септеп турар.

Каң эзилдирер «Кубана де Асеро» заводтуң ажылчыннары чигир тростнигин баштай ажылдап кылыр 170 пунктуга деригни бүдүрүп бээр талазыбиле планны күүсеткен. Ол пунктуларны бо айның төнүзүнде ажыглалга киирер үжурлуг.

Эрес-маадырлыг күш-ажылдың, бүдүрүлгечи бедик салгыла-чурумнуң, чиг-этти чедирип бээрин ылаптыг организастаанының ачызында завод коллективи ажылдап кылырының нормаларын хүн бүрүде ажыр күүседип турар.

Ам куба ажылчы чоннар чигир ажаап алышкынын эң кыска хуусаада чидириг чок чорудары-биле бүгү күжениишкиннерин салып турар.

ДЕЛЕГЕЙ БО ХҮННЕРДЕ

УДУРЛАНМЫШААН, БУРУУ ШАПКАН

ХАНОЙ. (СЭТА). Лаостуң патриотчу фронтузунуң ТК-зы удурланыышкын парлап үндүргеш, Лаоста агрессечи дайынынга таиланд хөлезиленикчилерни ажыглап турары дээш АКШ-тың империалистерин ында тыңгыы буруу шапкан.

Август 25-те парлап үндүргеи болгаш Каосан Патет Лао агентилелдиң дамчытканы ол удурланыышкында айытканы болза, Лаос-биле кызыгаарны дургаар моцинээн болгаш кайы-даа үеде оон девискээринче халдап киреринге белеп өске таиланд кезектерни санаваска безин, бо үеде Лаоста 20 муң ажыг таиланд хөлезиленикчи бар.

Лаостуң патриотчу фронтузунуң ТК-зы Лаоста болгаш Индий Кыдатта АКШ-тың агрессечи дайынын «калоартырыга Таиландыны шериг баазазы болдуруп алганы дээш Каттышкан Штаттарны делегейниң хөй-ниитизининг мурнунга тыңгыы буруу шапкан.

АКШ-тың болгаш оон чалчаларының дайын авантюраларын шиитпирлиг буруу шаварын, дайын чорудулгаларын доп-дораан сөкеалырын. Лаостуң патриотчу фронтузунуң бо чылдың июнь 22-де тайбың саналынга харыыны бээрин, Лаостуң сонуургалдыг талаларынга боттарының иштики хөректерин шиитпирлээр арганы тыпсырын АКШ-тан болгаш оон чалчаларындан негээр деп чазактарны, делегейниң хөй-ниити организацияларын, чер кырында тайбың болгаш чөптүг чорук эргим үнелиг бүгү кижилерни кыйгырган чүүлдерни ол документиде бижээн.

БИЭГИЛЕ УГЛАНЫЫШКЫНЫ-БИЛЕ

ВАШИНГТОН. (СЭТА). АКШ-тың күрүне секретары У. Роджерс 1972 саң-хөө чылында өске күрүнелерге тыпсыр америк дузаламчыга 3,3 миллиард доллар хемчээлдиг түңну үндүрүп бээр дугайында чазактың негелдезин ханды-рар деп дилегни конгресске киирген.

Төлевилелдер дугайында сенат комиссиязының даштыкы хемчеглер талазы-биле белеткел комиссиязының кежигүнериниң мурнунга чүве чугаалап турган, күрүне секретарының миинингени болза, ол түңүң эң хөй кезии — 2 миллиард доллары колдуунда Мурнуу-Чөөн Азияда болгаш Чоокку Чөөн чүкте Каттышкан Штаттарга ажыктыг ёзу-чурумнарга бээр шериг дузаламчызынга киирер. АКШ-тың шериг дузаламчызының 60 ажыг хуузун чээшкиннер хевири-биле Мурнуу Керейге, а 90 ажыг хуузун «экономиктиг деткимче кылдыр» сайгон ёзу-чурумга, Камбоджага, Лаоска болгаш Таиландыга бээр дээш чүве деп, Роджерс дыңнаткан.

Мурнуу Көрейге шериг сорулгаларынга 239 миллион долларны тыпсыр дугайында негелде чазактың ыңдыг яңзылыг эң-не улуг негелдези болур дээрзин медеглелге демдеглеп турган. Вашингтон 200 миллион долларны шериг дузаламчызы кылдыр Камбоджага, 565 миллион долларны «экономиктиг деткимченин» хевири-биле сайгон ёзу-чурумга үндүрүп бээр бодалдыг.

Роджерс Тель-Авивтиң дайынзырактарынга шериг дузаламчызын тыпсырын «Чоокку Чөөн чүкте шериг денгежилгезин хевээр арттырарынга» эргежок чугула дээр биеэги-ле чылдактары-биле шынзыктырарын орадашкан. Ынчаарга Израильге тыпсыр шериг дузаламчызының түңүн айтырындан ол ойталаан.

Ам чурттуң сан-хөөзү болгаш экономиказы дыка берге байдалга таварышкан болзада, АКШ-тың чазаа даштыкы күрүнелерге бодунуң экономиктиг дузаламчызын кызырарын шиитпирлевээн деп ында демдеглеп турар.

ДЕЛЕГЕЙДЕ ЭҢ УЛУГ

ТОКИО. (СЭТА). Делегейде эң улуг бооп турар «Нисезки-Мару» дээр 372.400 тонна ишкир танкериниң шенелдези Японияда доозулган. Ам удавае ол баштайгы эжиндириишкинниче үнүттер. Узуну 347 метрге деңнежип турар ол дендии улуг судно Персид оожүнден Японияже нефть соортурүнге ажыглаттынар. Ол чаңгыс катап чорааш-ла 450 мун килолитр нефтини эккеп болур.

ШУУРГАН УРЖУУ

ТОКИО. (СЭТА). «Вирджиния» дээр улуг күштүг шуурганның Хонсо ортулуктуң таварып эрткенинден Японияның 16 можулары когаралга таварышкан. Оон түннелинде кудуушкунгуг чаъсташкын болганындан 12 мун ажыг балыжыңнар сугга алыскан. Чамдык районнарда демир болгаш чазалыг оруктар долузу-биле үрелген. 40 хире кижи өлген болгаш 20 ажыг кижи балыгланган. Токио-биле кожа Тиба можу чүүден-даа артык каражадаан.

ЧЕПСЕКТИГ ЧӨҢГЭЭ

ПАРИЖ. (СЭТА). Америк ужар чүүл сентябрь 8-те Вьетнам Демократтыг Республиканга удур чепсектиг эзлчеглиг өнчүк-чөңгээни кылган. АКШ-тың шүүргедекчи-бомбардировщиктери чепсээн дүжүрген зонадан соңгу талаже ВДР-ниң 135 километр черде девискээрин бомбалаан деп Франс Пресс агентилел дыңнаткан.

ИНДИЙ-КЫДАТТЫҢ ФРОНТУЛАРЫНДА

ХАНОЙ. (СЭТА). Хосталганың Улусчу чепсектиг күштери май 13-тен августуң 5-ке чедир Уминь арыының девискээринге баштайгы сантүннедерни ёзугаар алырга дайынның 3000 ажыг солдаттарын болгаш офицерлерин чыскаалдан үндүрген. АПО агентилелдиң медээлээни-биле алырга, ол-ла үе дургузунда патриоттар 40 хире самолёттарны болгаш вертолеттарны дүжүр аткан азы үргедээн, 30 шериг судноларын сугже дүжүрген, дыка хөй санныг боочепсекти болгаш ок-чемзекти хунаап алган.

Кхмерниң информация агентилелиниң дыңнадып турарыбиле алырга, Камбоджаның национал хосталга шериниң дайынчыларының август 26-ның дүнезинде хөделиишкининиң түннелинде дайынның 150 солдаттары болгаш офицерлери чыскаалдан үнген азы туттурган.

ХАНОЙ. (СЭТА). Каосан Патет Лао агентилелдиң дыңнадыын ёзугаар алырга, Лаостуң патриоттары августуң 27, 28, 29 хүннеринде Кувшинер шыналзының бээр хуусааны доктаадыр. Оон хуусазын 3 айдан ажырбас. Уругларының болгаш эт-хөреңги дугайында маргылдаа чок болур ийикпе, доктаатказ хуусаада харыы келбейн барган болза ашак-кадай чарылган кылдыр күүском бүрүткээр.

Пентагонуң ыйдыышкыны-биле америк экономиканы дайын белеткелинге үргүлчүледи үеде чагыртып келгенинең түннелинде долларның өртек-үнезинің херек кырында кудулаашкынын ол болдуруп, АКШ-тың хөй миллион хамаатыларын аш-чутка таварыштырып турар болгаш ажыл чок кижилерниң санын кажангызындан-даа артык көвүдеткен.

— А ол ам-даа хирөзөвишаан...

«Дейли Уорлд» солундан алган шоодутлуг чурук.

(СЭТА-ның фотохрониказы).

ЮРИДИКТИГ КОНСУЛЬТАЦИЯ

ХАМААТЫ БАЙДАЛДЫҢ АКТЫЛАРЫНЫҢ БИЖИДИЛГЕЗИ

«Ашак-кадай болчурунуң болгаш өг-бүленин дугайында ССР Эвилелиниң болгаш эвилелдешкен республикаларның Хоойлужулгазының үндезининерин» ССРЭ-нин Дээди Соведи 1968 чылдың июнь айда хүлээп алган.

Хамааты байдалдың актыларының бижидилгезин (ашак-кадай болчурунун болгаш чарлырының база уруг азырап алырының) ниити чурумун ында доктаатказ.

Бо чурумну удам тодарадыры-биле «Хамааты байдалдың актыларының бижидилгезин өскертириниң болгаш катап тургузарының, акт дептерин шыгжаар хуусаазының, ол ышкаш хамааты байдал актызының бижидилге дептеринин хевирин доктаатказ кол саавырны» ССРЭ-нин Министрлер Чөвүлелиниң 1969 чылдың июнь 2-де доктаалы-биле бадылаан.

Хамааты байдал актызының бижидилгезин тодарадып турар ашак-кадай болгаш өг-бүле дугайында Дүрүм эвилелдешкен республикаларда бар бооп турар. РСФСР-де ындыг Дүрүмну 1969 чылдың июль 30-де хүлээп алган.

Оон ангыда, «РСФСР-ге хамааты байдал актызының бижидилгезининң чурумунуң дугайында сүмөни» Россия Федерациязының Министрлер Чөвүлели 1969 чылдың октябрь 17-де бадылаан.

Россия Федерациязының девискээринге үстүнде айыткан кол нормативтиг документилер күштүг бооп турар болгаш бо документилерни удуртулга болдурары эргежок чугула.

Хоорайларга болгаш район төптеринге хамааты байдалдың актызының бижидилгезин ЗАГС килдизи кылыр. Көдээ черлерге сүүр болгаш көдээ Советтернин күүскомнары кылырын хүлээдип турар. Ынчаарга ол органнарның ажылчорудулгалары бир дөмей эвес.

Сүүр болгаш көдээ Советтернин күүскомнары төрүттүнгенининиң, өлгенининиң, ашак-кадай болчурунун болгаш чарлырының база адазы деп доктаадырының бүрүткелин чорудар. ЗАГС килдизи (бюрозу) үстүнде айыткан бүрүткелди кылырындан ангыда, уруг азырап алырының, адын, адазының адын, фамилиязын солуурун бүрүткээр, чамдык таварылгаларда хамааты байдалдың актызының бижидилгезин эдер, өскертир, күш чок болдурар, читкен бижидилгени катап тургузуп бээр, акт дептерин кадагалаар болгаш хереченлерни катап бээр эргелиг.

Бүрүткелди кылырының ниити чуруму, кандыг-даа бижидилгени чорударда хамыктын мурнунда фактыны бүрүткээрин бадыткап турар документини эккеп көргүскен турар ужурлуг. Паспортту, төрүттүнгенининиң хереченлерин көргүзер.

Бүрүткел дептеринге бижидилгени кылган соонда ону кылдырып турар кижи номчуп алгаш адын салыр. Бижидилгени кылган албан-дужаалдыг кижи база адын салгаш, танманы кагар, хамааты байдалдың актызының бижидилге дептеринин бланказы ийи хуу болур. Ол ийи бланканы хары угда бижиир, дугаары чангыс болур, фамилиязын, адын, адазының адын эккелген документ ёвугаар долу бижиир. Националын паспорт ёзугаар бижиир. Бижидилгени кылган дугайында чогуур хереченлерни бээр.

Хамааты байдалдың актызының бижидилгезин кылырын хүлээткен күүском ажылдакчызы кижи бодунга, ашаанга, төредеринге, уруг-дарынга хамаарыштыр кандыгбир акт бүрүткээр эрге чок. Бо таварылгада хамааты байдалдың акт бижидилгезин көдээ Советтиң даргазы боду кылыр ийикпе азы оон айтыышкыны-биле өске ажылдакчызынга кылдырар.

Ашак-кадай болчурун бүрүткээрин билдириишкин киирген соонда бир ай эрткен соонда чорудар. Чөптүг чылдагаан таварышканда ол хуусааны көдээ Советтиң күүском даргазы кызырып, азы үзадып болур (үш айдан ажырбас).

Ашак-кадай болчурунга эргежок чугула сагыыр чүүлдер болза, чүгле ийи боттарының чөпшээрели болгаш ашак-кадай болчурунга назы четкени хамыктың мурнунда негеттинер. РСФСР-де 18 хар четкен кижилер ашак-кадай бооп болур. Чамдык таварылгаларда ашак-кадай болчурунуң назының район болгаш хоорай Советтери кызырып болур. Ындыг кызырылданы ийи чылдан ажырбас. Сүүр болгаш көдээ Советтернин күүскомнарынга ындыг эргени бербейн турар. Мурнунда бадылалгалыг өг-бүлелиг чораан кижи чара бадылашпаан таварылгада өске кижи-биле бадылажып болбас. Аразында төрел, угааны солуу кижилер ашак-кадай болбас.

Ашак-кадайны бадылаарының мурнунда бо үстүнде айыткан чүүлдерни сагаан бе деп чүвени күүском ажылдакчызы эки хынаар ужурлуг. Ашак-кадай болчурунун бадылаашкының оларның кайы бирээзинин чурттап турар черинге кылып болур. Өг-бүле болурунга шаптыктыг чүве чогун бадыткап билдириишкин киирип турар кижи ол билдириишкинниге ашак-кадай болчуп турарлар мурнунда өг-бүлеге чораан бе, уруглары бар турган бе деп айтырыгларын айыткан турар. Күүском ажылдакчызы бадылажырының корум-чурумун ашак-кадай болчуп турарларга таныштыргаш, келир үеде оларның эргелерин болгаш хүлээлгелерин тайылбырлап бергеш, өг-бүле болурунга шаптыктыг байдалды чажырар болза, оон харыысалгазының дугайын сагындырар.

Фамилиязын шилип алырының чурумун база тайылбырлап бээр. Ашак-кадай болушканнар өг-бүле амыдыралының айтырыгларын кады шиитпирлээр эргелиг. Ажылды, тускай мергежилди болгаш чурттаар черин хостуг шилип алыр.

Билдириишкин кииргеннерниң чөпшээрели-биле бадылажырының хүнүң, шагын доктаадыр. Бадылаашкынны байырлалдыг байдалга эрттиреринге талалар туралыг бе деп айтырыгны тодарадыр.

Төрүттүнгенининиң бижидилгезин уругнуң төрүттүнген черинге, чок болза ада-иезининиң чурттап турар черинге уруг төрүттүнген хүнден соңгаар бир айдан орай эвес үеде чорудар. Ынчаарга өлүг уруг төрүттүнген таварылгада үш хонуктан орай эвес бүрүткедир.

Төрүттүнгенинин бүрүткедирде чаа төрүттүнген уругнуң дугайында эмчи шынзылгазы, ада-иезинин паспорту, бадылашкан хереченлери херек болур. Уругну бажыңынга божаан болза төрүттүнген фактыны бадыткаар ийи хереченат салган документ тургузар. Анаа ол хереченлер фамилиязын болгаш чурттап турар черин айтыр.

Адазының дугайында бижидилгени киирерин ада-иениң бадылашкан хереченлерин барымдаалаар. Бир эвес ашак-кадай чарылган хүнден эгелеп уруг 10 айдан орай эвес үеде төрүттүнген болза, адазының дугайында бижидилгени ашак-кадай чарылган дугайында хереченлерди барымдаалап бижиир.

Бир эвес ада-ие бадылал чок турганда ада дугайында бижидилгени оларның билдириишкин чок болза ада деп тургускан дугайында судтуң шиитпирин ёзугаар кылыр. Иези өлгенде, ол ышкаш оон чурттап турар черин тургузар аргазы чок болган таварылгада, уругнуң адазының дугайында бижидилгени адазының билдириишкинин ёзугаар кылыр.

Бот-ие кижи божупканда уруунуң фамилиязы иезининбиле бижиттинер, ады, адазының адын иезинин чугаалаанын ёзугаар бижиир.

Адазы деп доктаадып бижиири төрүттүнгенинин бижидилгези-биле чоок харылзаалыг. Ону ада-иениң кайы бирээзинин чурттап турар черинге ийикпе азы судтуң шиитпир үндүрген черинге бүрүткээр.

Ада-иениң кады киирген билдириишкин ийикпе азы адазын тургускан дугайында судтуң шиитпирин ёзугаар уругнуң адазы кылдыр бүрүткээр. Бир эвес оол ийикпе азы уруг назы четкен болза оларның бижимел чөпшээрели херек апаар.

Ада-иениң кады киирген билдириишкинин ёзугаар адазы кылдыр доктаадып бүрүткедирде оларның кайы бирээзи чөптүг чылдагаан-биле келбейн барганда бүрүткеп болур. Бо таварылгада келбейн барган ада ийикпе ие адын салып бадыткаан турар ужурлуг.

Уругнуң адазын доктаадып бүрүткеп турар үеде адазының фамилиязы-биле кылдыр өскертип ап болур эргелиг. Бир эвес бүрүткелди адазы чораан фактыны тургускан дугайында суд шиитпирин ёзугаар чоруткан болза, уругнуң фамилиязын иениң туралаанызыбиле бижидип ап болур.

Бадылал чок чораан ада-иеден 1968 чылдың октябрь 1-нин мурнунда уруглар төрүттүнген болза иези болгаш уругларның адазы мен деп чораан кижи кады билдириишкин киргенде ам адазы кылдыр бижидип ап болур. Уругларның адазы мен деп чораан кижи өлген таварылгада, уруглар оон азыралынга чораан болза, адазы мен деп чораан фактыны суд чурумун ёзугаар доктаадыр.

Ашак-кадайның чарлыры. Ашак-кадай кайы бирээзининиң, чок болза ийилдирзинин билдириишкинин ёзугаар чарлын болур. Ниити чурум ёзугаар оларның судка чарлыры Хоойлуда көрдүнген. Чамдык маргылдаа чок таварылгаларда ашак-кадай ЗАГС черинге чарлып болур. Чарылган дугайында хереченлерди алган хүнден эгелеп ашак-кадай болушканын соксаткан кылдыр санаар. Назы четпээн уруглары чок ашак-кадай ийи боттарының чөпшээрешкенин ёзугаар суур болгаш көдээ Советтин күүскомунга чарлып ап болур. Чарлыр дугайында билдириишкинге боттары чөпшээрешкенин, назы четпес уруглар чогун айыткан турар. Эки боданып албайп, далаш-биле чарлыр чорукту болдурбас дээш чарылган дугайында хереченлерди 3 ай эрткенде бээрин Хоойлуда доктааткан.

Ашаа ийикпе азы кадайы ис чок читкен, угаан медерели солуу аарыг деп хоойлу ёзугаар тургустунган ийикпе, азы 3 чылдан эвээш эвес хосталгазын казыдып шиитпирген болза, өске бирээзининиң билдириишкинин ёзугаар чарылган кылдыр бүрүткедип болур. Билдириишкинге ол кижи ис чок читкен, солуу аарыг деп санаан суд шиитпирин болгаш шиитткел хоолгазын кожар.

Ындыг билдириишкинни киирип келирге күүском шиитпирген кижиниң херек эрттирип турар черинге ийикпе, аарыг кижини азырап каректап турар кижиге дыңнадыр хүлээлгелиг. Ол дыңнадыышкынның харыызын бээр хуусааны доктаадыр. Оон хуусазын 3 айдан ажырбас. Уругларының болгаш эт-хөреңги дугайында маргылдаа чок болур ийикпе, доктаатказ хуусаада харыы келбейн барган болза ашак-кадай чарылган кылдыр күүском бүрүткээр.

Хамааты байдалдың актызын тургузары күрүне болгаш хөй-ниитиниң сонуургалын камгалаар, хамаатыларның боттарының эт-хөреңгизин камгалаар соруглалыг.

Күүском ажылдакчылары хамааты байдалдың акт бижидилгезин күүседирде хоойлуну шынгыы сагып, бүгү документилерни шын кылыр ужурлуг.

Б. БЮРБЮ,
Тыва АССР-ниң Дээди судунуң кежигүнү.

КИЖИ БОЛГАШ ХООЙЛУ

ААС-КЕЖИКТИГ ӨГ-БҮЛЕ

«ШЫННЫҢ» ПОЧТАЗЫНДАН

Иргит Саазынович Арагачы үгүндан шевер, хол-биле чазап кылыр ажылдарга мергежилдиг кижи. Колхозтуң тудуг бригадазынга 13 чыл ажылдап келген. Бай-Тайганың колхоз төвү Шуй суурда ооң холу дегбээн тудуу ховар. Бажың иштиниң херекселдерин кылырынга ол мастер. Тудуг болгаш столяр ажылындан аңгыда ийиги класстың чолаачызы мергежилдиг. Ол ажылынга чеди чыл ажылдааш, кадыының аайы-биле тудуг бригадазында пилорамщик боол ажылдап турар.

Мурнакчы тудугжунун холундан аазы-бүрү хемчээлдиг дилген тудуг материалы «Мурнакчы» колхозтуң тудугларынга бараан болуп турар.

Тудугжунун өөнүң ээзи Аракчаа Хертековна Бичеңчигеш база ажылга кызымак кижилерниң бирээзи. Үр чылдарда колхозтуң хову бригадазынга ажылдап келген. Ам ол колхоз конторазында 6 чыл олакчылавышаан, аштакчылап келген.

Ишчи өг-бүле 6 уруглуг. Оларның кижизидилгезинче кичээнгейни салганындан шуптузу эки өөредилгелиг. № 2 кварталдың чурттакчыларынга «Өг-бүлеге эң эки уруглар кижизидилгези дээш» деп чарышка бо өг-бүле киришкеш, тиилекчи боол вымпелди чаалап алган.

Бичеңчигеш Шуй кодээ Совединиде назы четпээннерниң доктаамал комиссиязының кежигүнү. Ынчангаш ол бодунуң уругларындан аңгыда харылап турары кварталының уругларын өөредип кижизидеринче улуг кичээнгейни салып турар. Ада-ие кайызы-даа школада төрелдер комитединиң кежигүннери.

Арагачы 1960 чылдан бээр СЭКП кежигүнү. Тудуг бригадазында политөөредилге ажылын харылаар даалгалыг. Ооң харылап турары политболгүмде бүгү коммунистер өөредилгеже хаара туттунган болгаш В. И. Ленинниң допчу намдарын өөренип дооскан.

Суурда культурлуг өг-бүлениң бирээзинге Арагачыларны санап турары таварылга эвес. Чүге дээрге ажыл-ижинге, хей-ниити ажылынга, культурлуг амыдырал-чурталгага олар төлептиг. Хостуг шактарын олар клубка кино көөрүнге, лекция, беседа дыңнаарынга болгаш бот-тывынгыр уран чүүлге киржиринге чарыгдап турар. Республика солуннарын болгаш «За рулем», «Пионер» деп журналды чагыдып алган.

Иргит Саазынович Арагачы болгаш Аракчаа Хертековна Бичеңчигеш олар корум-чурумнуг, төлептиг чоруу-биле өскелерге үлегерлиг.

Б. БАРБА.

ӨӨРЕНИР, ХАНЫЛААР

Шүлүктер сайгарылгазы

Шүлүк чогаалы ааы лирика авторнуң сеткил-сагыжы-биле бүрүн холбаалыг болганда угаадыг, бодал ааы ында болуушкуннарны бирги арында чугаалап дыңнадып турар болгай. Ынчангаш автор кижи шүлүкке чуртталгавы долузу-биле алдас, ооң кезек дилин дээп алыр. Аңаа кандыг хамаарылгазын илередир. Ындыг болганда, хөлзедип, доюдуруп келген сагыш-сеткилин автор шүлүкче кууду руп, ону номчукчуга бараалгадып, ооң-биле сагыш-сеткилин үлежиксээр.

«Шынга» хүн бүрүде хөй шүлүктер кээп турар. Ооң хөйү-биле кээп турары үстүнде бижээн бодалдарывыстың уржуу, чылдагааны ол-ла болгай. Оларның аразында (авторларның) шүлүк чогаалының амдан-чимдениин апкаарлардан аңгыда, харысалгалыг бо ажылга күжүн чаа шенеп турарлар-даа бар. Авторларның шүлүктерин шуут сан чок багай дээрге база эпчок, шүлүктүң багай талаларындан аңгыда, өөрүнчүг эки одуруглар база бар болгулаар.

Самагалдайдан Доңгак Дадар-оолдуң «Орай дүне» деп шүлүүнүң ийиги строфазын долузу-биле ап көрээлиңер:

Сиген бажы шимирт кынмас
оожум шыпшың
Синлең салгып ойнавайн-дыр,
шагзыраан боор.
Орай дүнүң сылдыстары
имистелип,
Оттуп, удуп турганзыг дег
чивеңнешти.

Одуруглар боттары-ла, номчуурувуска, чугаалап көөр ышкажыл: автор хайгаараачал, эскерингел кижи-дир. Үстүнде айыткавывыс чурумал шынап-ла дүнеки чурумал, дүнекиниң тааланчыг ыржымы-дыр. Ындыг болза-даа баштайгы ийи одуругже кичээнгейни салгап, таптыг көрээлиңер. Ында будулчак чүүл бар. «Оожум шыпшың синлең салгын»—бирги сөс каттыжыышкыны бирги одуругнуң төнчүзү, ийигизи—ийиги одуругнуң эгези-дир. Оларның аразында кандыг-даа кызыгаар чок. Аңаа кандыг-бир аңгылап турар демдек херек. Чүге дизе «оожум шыпшың синлең салгын» кылдыр улаштыр аяннаштырза бээри берге. Таарышпас-даа. Бо одуругларда домактың конструкциязы үрелген-дир, ийи одуруг — чатырышкан нарын домакты тургузуп турар, баштайгызы тайылбыр домаа ышкажыл. Оларның аразынга бижик демдээ турар ужурлуг чүвени автор каапкан-дыр. А бижик демдээ дээрге, база бир кол чагыртыр, ажыглаар материал болгай.

Бойдустуң чурумалдарын эгелеп чоруур авторлар метафоралар кылдыр ажыглаарын кызыдып, ол болуушкуннарны чогаалдың идепкейлиг утка-шынарын илередириниң тепкинжи кылдыр шенелдени база кылып турар. Ынчалза-даа холунда ол хире күчүлүг урав чепсекти сегирип алгаш, эчизинге чедирбейн баары хомуданчыг. Бойдуста кижиниң аажы-чаңынга дөмейлеңи дег чүүлдер эндерик болгай, ынчалза-даа бис ону чүгле кыры-биле бижиир-дир бис. Бо талазы-биле Доңгак Дадар-оол «Орай дүне», Хертек Базыр «Алаш-Хемим», Соян Дамба «Төрээн чурт» деп шүлүктеринге чогуур деңнелге чедир ажылдап шыдавайн барганнар.

Анатолий Допчааның «Самолётка бодал» деп шүлүүн номчааш, кижи бергедежи бөөр. Шүлүкте сюжетсиг хевир бар. Лириктиг маадыр самолётка ужудуп олургаш, адаанда черде кадарчы аалды эскерип каар. Ооң сагыжынга акызының аалы кире дүжер. Сактырга, ирей, кадай боттарының Алдын-кызының салым-хуузун шиитпирлеп орган ышкаш боор. Он класс соонда, кызын адазы — ажылдазын, иези—өөренэзин деп күзеп орарлар. Маадырывыс институтка өөренип ал деп чагыксап, ужуп чоруур. Ооң-биле шүлүк төнер. Кандыг-даа чорудулгээ чок. Нарын сеткил-сагыштың кандыг-даа удурлажыышкыны көзүлбес. Бүгү чүве хала чок төнүп турар. Үстүнде айыттынган шүлүктүң ритмиктиг тургузуунда хажыдыышкыннар, одуругларының аянчыдылгазында будалыышкыннар база бар.

Шүлүк дээрге, чүгле аянаашкан аялгалыг одуруглар эвес болгай, ол дээрге дириг организм-биле дөмей чүве-дир. Редакцияга келген шүлүктерниң аразында дашты каас шүлүктер бар болгулады. Чижээнге, Ондар Алдын-оолдуң (Чөөн-Хемчик) уругларга бижээн «Чайын» деп шүлүүн киириштирип болур. Бисте амдаа чыдып калган бодалдар бар боол турар-дыр, чүл дизе, уругларга экизин аа, чаражын аа, ах, ох, ой-ой, эй-эй дээн чижектиг аян сөстерин киириштирип тургаш, шүлүк бижиир. Ооң-биле бүгү сорулга күүсеттинип болур деп болбас.

Чаашкын чагташ, аясты-ла.
Экизин аа.
Чажыпканзыг суу төңү.
Экизин аа.
Челээш тырткан дээримниң
Экизин аа.
Чечек шыпнан черим чурттум.
Экизин аа.
(ЧАЙЫН).

Бо одуругларны чүү деп санаар бис? Ийрээл домактарын шүлүк хевиринче шилчидип каан ышкажыл. Мында шүлүксүг чүү барыл: «Экизин аа!» Чүгле шак бо аян сөзүле мындыг аянче чоокшулап турар-дыр. Автор мында сөстүң чүгле аяннын, аас-дылга эптежирин ажыглаан хире. Таптыг ажылдаан болза, маңаа дыка солун чурумал көргүстүнер ийик. Сөстүң чурумалдыг болурунче улуг кичээнгейни салбааны илдең-дир. Шүлүктүң одуругларының иштинге сөстүң өске сөстер-биле каттышкаш кайгамчыктыг чурумалдыг болуру дээш чедимчелиг ажылдаары шүлүкчү кижиниң дорт хүлээлгези деп билзе чогуур. Ону барымдаалавас болза, эки шүлүктүң төрүттүнери-даа бергедээр.

Мөңгүн-Тайгадан Саая Соскалдай «Кижизиг эр» деп шүлүүн база уругларга тураскааткан. Саая база-ла Ондарның чазыын ажып шыдавайн барган. Бичии оолдуң эки талазын — номга ынакшылын мырыңай шуут уттаткаш чоруп берген. Харын-даа ном номчуурда кижиниң кылыр бүгү чүүлдерин санагылап каан.

Бичии чаштарга чогаал бижиири—эң-не эки харысалгалыг ажыл-үүле. Оларның «чүге?» деп чанчыл болган айтырыынга харылаары дыка берге, ынчангаш, ону тайылбырлаарга, шүлүк чогаалынга бүгү талаларын «ол мындыг, бо мындыг» деп санап туруп бербейн, чүгле онзагай талазынга доктаар болза эки, чүге дизе, бичии кижи номчукчу кижи болганда, чогаалды номчаан соонда, кандыг-бир түңнелди үндүрер ужурлуг болгай.

Редакцияга келген шүлүктерниң аразында чамдык авторларның чогаалдарын номчуп, хайгаарап органда, шүлүк тургузуунуң эге билиглерин билбезин эскерип болур-дур. Шүлүк дээрге, тускай архитектуралыг тудуг-биле дөмей, олчарап сөстер, бодалдар-биле каастаттынган, төңген утканы илередип турар. Шүлүктүң аянаажылгазын хажыткан одуруглар Г. Уйнукуунуң (Таңды), А. Хаван-оолдуң (Чөөн-Хемчик), В. Сат (Чөөн-Хемчик), С. Далай (Эрзин), Д. Чап (Тес-Хем) оларның шүлүктеринде бар. Бо авторларның шүлүк чогаалынче сундугуп турары өөрүнчүг-дүр, ынчалза-даа шүлүктү бакка-сокка аянаап каары хевир чок болгай, ол шүлүк-даа боол шыдавас. Ынчангаш катап-катап эде кылып, он-он ама саазыннарга бижип тургаш, өске шүлүкчүлерниң, ылаңгыя хоочуннарының чогаалдарын номчуп, хандыр өөренир, кызымаккай ажылдаар болза, кескү чүвени чедип ап болур. Орус улустуң мындыг чугаазы бар болгай: «Күш чокта хөөлбектен балык-даа тудуп ап шыдавас сен».

Ынчангаш, кызып ажылдап, өөренип, поэзияның чажытталынче ханылап кирер ужурлуг-дур.

А. ДАРЖАЙ.

БИСТИҢ БРИГАДИРИВИС

Каа-Хем районнуң «Октябрь 30 чылы» колхозунуң шээр малы ажыл-агыйда бир кол адыр апарган. Сөөлгү чылдарда хойнуң баш саны өзүп, ооң продуктулуг чоруу бедип турарынга өөрүп, чоргаарланып турар бис.

Бистиң мындыг чедиишкинивиске хойжу бригаданың бригадири П. А. Шишулинниң үлүг-хуузу эвээш эвес. Малчыннарның амыдырал чурттаарынга таарымчалыг байдалды тургузуп бээр, малдың одар-белчиирин, оран-савазын экижидер дээш Петр Андреевич үргүлчү сагыш салып чоруур. хопаш-турлаг бүрүзүн кезиир эки чаңчылдыг.

Бригаданың хоюн ам 13 кодан кылдыр үскен, ооң чедизинде төрүүр мал бар.

Хойжулар Сиринчик Чыдыг-оол, Салчак Кызыл-оол 1600 баш ажыг эрттерни ийи аңгы үскеш, чүм өттүг, элбек суглуг черлерде семирти кадарып, немелде чем кылдыр концентраттарны берип турар. Ол ышкаш кадарчы Кажыы-Дивииниң хоюн эът планынга киирери-биле семиртип, немелде чем бээрин күштелдирген.

Петр Андреевичиниң ажылынга кызымак, организакчы талантылыг чоруундан, коллективти удуртуп билир мергежилдиинден ооң бригадазының малчыннары эрткен юбилейлиг чылда болгаш СЭКП XXIV съездизиниң болуп эрткеш бо чылын кижи бүрүзү бедик көргүзүглерлиг болган. Хойга онааштыр чаш төл болгаш дүк алыр талазы-биле бригада кежигүннериниң көргүзүү бедик. Чижээлээрге малчыннар Дара Дондуп, Ямма Чигжит, Кажин Бора-Хөө болгаш аныяк малчын Иргит Ким-оол олар тергиин эки ажылдаан.

Эш Шишулин малга быжыг чем-суур белеткээринче малчыннарны организастыг киирген. Хойжу бригада орулгалыг болурундан аңгыда камналгалыг болурун чедип алыр сорулгалыг. Артык үүрмек чарыгдал үндүрбейн малчынның күш чедип шыдаар-ла ажылын ниити бригаданың күжү-биле бүдүрүп алырын бригадир биске сүмелеп, ындыг ажылдарны бүдүрүп, кылып алырынга дузалажып турар. Хойжуларны бир өг-бүлениң кижилери дег кижизидип турар бригадиривис Петр Андреевичиниң бистиң коллективтиң кежигүннери дыка хүндүлээр.

Колхоз баштаар чериниң талазындан бригаданың ажылынга деткимче көргүзери күзенчиг. Эки ажылдаан малчыннарны мактап-шаңнап, материалдыг дуза чедирерин кичээнгейге албайн турар. Малчыннар шилип, хүлээп алыр апарганда кижилер дилеп, үр үе шакты эрттирип турар. Мал ажылынга чеже-даа ажылдаарга «үнелел бар эвес» дээр хөөнүң чамдык кижилерниң талазындан илередип турганы таварылга эвес. Эрткен чылын колхоз баштаар чери хойжуларга немелде төлевирге көрдүнген 5800 рубльдиң чүгле 1800-зүн берген. Акшазын бербейн барганы кончуг четпес. Баштаар чер үндүрген шиитпирин ёзугаар төлевирни берген болза, хойжуларның көргүзүү оон-даа бедик турар ийик.

Т. АДЫЯ,
хойжу.

ЧЫЛДАГААНЫ ЧҮДЕ ИРГИ?

Улуг-Хем районда «Күш-ажылдың хостуу» совхозтуң Кожай девискээри арга-ыяштыг, бойдузунуң база бир чараш чурумалдыг чери. Ында 17 өреге бар, улуг-дарыг-биле кады 60 ажыг кижи чурттап турар. Колхозтуң совхозче шилчээни-биле холбаштыр ажыл-агыйны эде организастаан. Кожайның чону Торгалыг сууржу көжүп кирген.

Кожайга турган магазин, школа, клубту хаптан. Ында үстүнде айыткавывыс каш өреге арткан. Совхоз төвүнге чурттаалга бажыңнары четчир турган болза, ол өрегелер база-ла көже берип болур турган. Сиген, тараа ажаап ап турар бачым ажыл үезинде машина-техника чедишпейн турары-биле арткан чурттакчыларның көжер дугайында айтырыы шиитпирлеттинмейн турар.

Торгалыг кодээ Совединиң ээлчеглиг сессиязынга совхоз директору М. А. Гаков Кожайда эмнелге салбырын дүжүрерин саналдаан. Шиитпир хүлээп алдынган. Амдыында эмнелге пунктузу, магазин ышкаш эргежок чугула албан организация черлерин дүжүрбээн болза таарымчалыг болур ийик.

Бо сууржe совхоз дирекциязының болгаш Торгалыг кодээ Совединиң сагыш салбайн турары дыка четпес. Почтачы чогундан чурттакчы чоп чатыткан солун. сеткүүлүн үр үеде албайн баар чоруктар бар. инвалид болгаш улуг назылыг пенсионерлер Кожайдан 9 километр черде Торгалыгже чадаг чоруп, бергедеп турар. Почтачының дүжүргениниң чылдагааны чүдел дээрзин кожайжылар совхоз дирекциязындан, парткомдан болгаш кодээ Советтен айтырып тур.

А. ЧҮЛДҮМ-ООЛ.

«ШЫННЫҢ» ПОЧТАЗЫНДАН

«Молдова-фильм» киностудия Россияга бир-ле дугаар чажыт марксисчи типографияны Кишиневка тургусканының дугайында «Чөорту частыышкын» деп чаа уран-чечен фильмни тырттырып үндүрген. Ооң сценарийин М. Мельник болгаш Б. Сааков олар тургузукчу-режиссёр В. Гажиунуң киржилгези-биле бижээн. Кол оператор—Л. Проскуров.

ЧУРУКТА: фильмден үзүндү. Валентин (артист В. Бреснану) болгаш Родченко (артист А. Азо) чажыт типографияны организастаарының планын дугуржуп орлар.

(СЭТА-ның фотохрониказы).

БҮГҮ РОССИЯНЫҢ КОНКУРУЗУ БОЛУР

Республиканың Культура министерствозунуң 1972 чылдың май-июнь айларында эртирер деп шиитпирлээн Бүгү-россия конкурузунуң сорулгазы — орус улустуң хөгжүм херекселдерин болгаш улустуң ырларын пропагандалаары, бо талазы-биле талантылыг күүседикчилерни илередири болур.

Аңаа дошпулуурга, домбрага, баянга, гитарага, гуслиге, аккордеонга күүседикчилер, а ол ышкаш орус улустуң ырларын база Россия Федерациязының улустарының ырларын күүседир кижилер киржип болур. Профессионал артистер-биле кады бо онзагай байдалдыг маргылдаага бот-тывынгыр уран чүүлдүң эң мергежилдиг тээлэлекчилери база киржип болур.

Шилилгениң үш конкурстары республиканың областарынга болуп эртер. Аңаа тиилээннер Москвага ойнаар болгаш лауреат аттарны тиилекчилерге тыпсып, шаңналдар болгаш дипломнар-биле демдеглээр.

РСФСР-ниң Культура министерствозунуң коллегиязының хуралынга ол конкурсту эртирер дугайында доктаалды хүлээп алган.

(СЭТА-ның корр.).

КӨРҮКЧҮЛЕР САНЫ — 36193

Пётр Максимович Белоусовту чон хүндүлээр, ол ам дуржулгалыг механик апарган. Он алды чыл бурунгаар ол чүгле өөреникчилеп ажылдап кирген. 1956 чылдан бээр Торгалыгның Культура бажыңынга киномеханиктеп доктаамал ажылдап келген.

Бирги категорияның киномеханиги бодунуң мергежилинге аныктарны өөредип турар. Ол көрүкчүлер-биле быжыг харылзаалыг. Көрүкчүлерниң негелделеринге дыңнангыр кижи. Тускай киноорганизаторларны эвилеңдеп алган. Бо чылдың сес айларының дургузунда акша чыылдазы 1381 рубль азы чыл планының 91.2 хуузу боол турар. Көрүкчүлер саны 36193 кижи четкен.

Т. ОЧУР-ООЛ.
Улуг-Хем район.

МӨГЕЛЕР АЪТТАНГАН

Россия Федерациязының «Спартак» эки тура спорт ниитилелиниң бирги чери дээш хостуг хүреш талазы-биле маргылдаага киржири-биле Тыва АССР-ниң эң шыырак мөгелери Кабардин-Балкар АССР-ниң найысылалы Нальчик хоорайже дүүн аъттаныпкан.

Бистиң республиканың спортчу ат-алдарын деңзи аайы-биле камгалаары-биле № 3 кодээ профессионал-техниктиг училищениң сургуулу, бирги разрядтыг Владимир Седип-оол, башкы институдунуң студентилери, бирги разрядчылар — Александр Кундан, Лайдып Кызыл-оол, ССРЭ-ниң спорт мастерлеринге кандидаттар Чөкпек Болат-оол, Александр Чүлдүк, Вячеслав Кара-Товнут, уран чүүл училищезиниң сургуулу, бирги разрядтыг Владимир Салчак олар чорупканнар.

Россия Федерациязының бирги чери дээш маргылдаа сентябрь 13—17 хүннеринде болур.

Бирги, ийиги черлерни алган мөгелер «Спартак» эки тура спорт ниитилелиниң бүгү-эвилел маргылдаазынга киржир.

М. БИЧЕ-ООЛ.

ТЕЛЕвидение

СЕНТЯБРЬ 11-ДЕ

МОСКВАДАН

12.00—Сөөлгү медээлер. 12.05—«Аныяктарның фестивалы». «Чажыттар». Благовещенскиниң пионерлер Ордузунуң танцы ансамблиниң көргүзүү. 12.30— «Том Сойерниң ужуралдары». Уран-чечен фильм. 14.00—«Бистиң үениң кижизи». Медицина Эртемнериниң доктору М. К. Копылова дугайында телеочерк. 15.45—«Музыкалыг ужуражылга». Композитор А. Эшпайның ырылары. 16.20—Сөөлгү медээлер. 16.30—16.40—Чапсар. 16.40—«Улустар аразының панорамазы». 17.10—Концерт. 17.30—В. Гвоздева, З. Стемпель—«Варшаваның кыска шиизи». Телешииниң баштайгы үндүрүлгези.

КЫЗЫЛДАН

19.00—Дүжүт ажаап алыышкынынга тураскаатткан сөөлгү медээлерниң тускай үндүрүлгези. 20.45—«Романтиктер» ырлап тур». Концерт. 21.00—«Доскуул». Уран-чечен фильм.

МОСКВАДАН

22.30—Знаменск алышкылар аттыг чиик атлетиканың шаңналы дээш делегей маргылдаазы. 23.30—00.00—«Үе». Информастыг программа.

АГААР

Бөгүн республикага бүргеп, аазыр, чаъс чаар. Соңгу-барыын угланыышкынныг хаттың хүргени секундада 7—12 метр, чамдык үелерде 15—21 метр чедир дыңзыыр.

Кызылга шокар булуттаар, чагбас. Соңгу-барыын угланыышкынныг хаттың хүргени секундада 7—12 метр чедер.

Агаарның температуразы даглыг районнарга 8—13, арткаарынга 13—18, Кызылга 14—16 градус чылыг болур.

Редакторнуң оралакчызы Б. П. КАРАШПАП.

КИНО

СЕНТЯБРЬ 11-ДЕ

«НАЙЫРАЛ»: «Рюбецальче орук» 10, 11.50, 13.40, 15.30 17.20, 19.10, 21 шактарда.

«ПИОНЕР»: «Бис Вулкан-биле» 9.20, 11.10, «Кибальчиш оол дугайында тоол» 13.40, 15.30, «Күзелди далай алгаш баар» 17.20, 19.10, 21 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Ээзи» 15, 16.55, 18.50, 20.45 шактарда.

«ВОСТОК»: «Кижи амфибия» 15, «Черлик чүрек» 16.50, 18.40, 20.30 шактарда.

ЧАЙГЫ КИНОТЕАТРГА: «Чажыртынган үймээчи» 16.40, 20.20, «Чанагаш маха» 18.30 шактарда.

СИЛЕРНИ ЧАЛАП ТУР

КҮШ-АЖЫЛЧЫ КУРЛАВЫРЛАРНЫ АЖЫГЛААР ТАЛАЗЫ-БИЛЕ ОРГАННАР СИЛЕРНИ «ТЫВА КОДЭЭ ТУДУГ» ТРЕЗИНГЕ АЖЫЛДААРЫНЧЕ ЧАЛАП ТУР.

Ажылдаарын күзээннерге тыпсыр чүүлдер болза:

— чаагайжы туткан ниити чурттаалга бажыңнарынга бот кижилерге чурттаалга шөлүн:

— эгидип төлевес 200 рубль хемчээлдиг акша пособиени дөрт хуусаада үзүктеп тыпсыр;

— ажылга хүлээп алган соонда тускай хептп бээр;

— чурттап турар черинден тудугга чедир келириниң болгаш эт-севин сөөртүрүнүң чарыгдалын төлээр.

Тудуг организацияларының ажылчыннарыны тудуг профессияларынга өөредирин организастаар. Өөредилге үезинде ажылчыннарга бирги разрядтың ажылчынының тариф хемчээлин 72 рубль кылдыр төлээр.

Ажылдаарын күзээннер чурттап турар черинден үндүр бижээн паспортун, шериг биледи болгаш күш-ажыл дептерин бодунга ап алгаш келир ужурлуг.

Кызыл хоорайда, Щетинкин-Кравченко кудумчузу, № 38 бажыңда Күш-ажылчы курлавырларның эргелелинге, Кочетов кудумчузу, № 46 бажыңда күш-ажылчы курлавырларның төлээзинге, Чадаана хоорай, райкүүскомга, күш-ажылчы курлавырларның төлээзинге, Кызыл-Мажалык суур, райкүүскомга, күш-ажылчы курлавырларның төлээзинге, оон өске районнарда болза райкүүскомнарга келир.

КҮШ-АЖЫЛЧЫ КУРЛАВЫР ЭРГЕЛЕЛИ.

НОМ БОЛГАШ НОМЧУКЧУ

СЭКП-ниң XXIV съездизинге белеткелдиң болгаш съездиниң шиитпирлерин амыдыралга боттандырар дээш шудургу ажыл-иш хайныккан үеде республиканың библиотека органнары эвээш эвес ажылды чоруткан болгаш чорудуп турар. Маңаа чүгле Улуг-Хем районнуң библиотекаларының ажылындан чижектерни көргүзүп көрейн.

Ол районда 20 библиотека бар. Олар колдуунда эки ажылдап, массалыг ажылды солун кылдыр организастап, ном фондуларын таарыштыр тургусканы черле эки.

Район библиотеказында (эргелекчизи эш Т. Н. Никитина) ном фондузу болгаш номчукчуларының саны өзүп турар. Чижээ, 1970 чылда номчукчуларның саны 623 турган болза, 1971 чылдың баштайгы чартыында оларның саны 667 кижи болган. Эрткен чылын библиотекага келген кижиниң саны 3415, алган ному 11064 турган болза, бо чылдың каш-ла айларында ол саннар 2796 болгаш 9079 четкен.

Номчукчуларны специалистер, ажылдап турар аныяктар, өөреникчилер дээш чижектег бөлүктерге хуваап, оларның-биле ажылды таарыштыр чорудуп, номчулганың планын тургускан. Ажылдап турар аныяктарга «оларның аттарын билип алыылар» музыканы болгаш өске-даа чүүлдерни өөренир, билип алыр дугайында бөлүүнерни тургускан. Чаа номнарның данзызын «Номчуурун сүмелеп тур бис» деп улуг эгениң адаанда кескү кылдыр аскан. Өөреникчи номчукчуларже улуг кичээнгейни салып «Ленин сеңээ чагаан», «Ленин болгаш музыка» дээн чижектиг түс-түс номчулга планнарын тургускан. Ындыг планнар чүнү номчуурун келген кижилерге чайгаар-ла сагындыра бээр.

Белдир-Кежиг суурда көжер библиотеканы организастаан. Орук ажылдакчыларында 60 номчукчуну хандырып чоруур көжер библиотека бар.

Район библиотеказы массалыг ажылды база багай эвес организастаан. Чартык чыл иштинде номнар фондуларын 6, ном делгелгезин 14 чедир, аас журналын болгаш тематиктиг кежээни чоруткан.

СЭКП-ниң XXIV съездизиниң шиитпирлерин библиотека идепкейлиг пропагандалап турар. «Съездиден съезд чедир», «Беш чылдан беш чыл чедир», «СЭКП-ниң XXIV съездизиниң шиитпирлерин—амыдыралга» деп темаларга ном делгелгелерин тургускан.

«Комсомол—клуб—библиотека» деп көрүлде-конкурс талазы-биле ажыл багай эвес. «Лениниң төрүттүнген хүнү» деп кежээни клуб-биле кады организастаан. Чартык чыл иштинде кодээ библиотекаларже 16 үнүүшкүнү кылган, ийи семинарны чоруткан.

Ол ышкаш Торгалыг, Арыг-Бажы, Кара-Тал, Баян-Кол суурларда кодээ библиотекаларның ажылында көрүштүг чүүлдер бар. Ылаңгыя Торгалыг суурнуң библиотеказында СЭКП-ниң XXIV съездизиниң материалдарын пропагандалаар талазы-биле ажылды эки организастааны демдеглезе чогуур. «СЭКП-ниң XXIV съездизиниң шиитпирлерин — амыдыралга» деп делгелгени ында кончуг эки организастаан. Кайы-даа библиотекада янзы-бүрү номнарга номчулга конференцияларын болгаш өске-даа массалыг ажылдарны чорудуп турар. Ынчангаш оларның номчукчуларының саны, ном ап номчуурунуң хемчээли чыл бүрүде өзүп турары эки.

Бистиң эң чугула сорулгавыс—ниитилел-политиктиг ном фондуларын бүгү чон ажыглап болур эргелиг чер болганга тургузары. Ном талазы-биле номчукчуларның негелдезин бүрүн болгаш шалыпкын хандырары, кодээ чурттакчыларның библиотека талазы-биле хандырылгазының деңнелин хоорайныынга чоокшуладыры, коммунистиг тургузуушкунга, чаа кижиниң кижизидилгезинге библиотеканың ролюн бедидери болур.

Хову-шөлдерде ажылдап турар ишчилерге бараан болуру база чугула сорулга. Тараажылар ортузунга дайынчы хуудустарны үндүреринге, номнарны, солуннарны чедирериниге библиотека ажылдакчылары үлүүн киирер ужурлуг.

Т. ЛЮНДУП,
Кызылда А. С. ПУШКИН аттыг библиотеканың методизи.

РЕДАКЦИЯНЫҢ АДРЕЗИ: Кызыл, Щетинкин-Кравченко кудумчузу, бажың № 3. ТЕЛЕФОННАРЫ. Редакторнуң 24-63, редакторнуң оралакчыларының болгаш пропаганда килдизиниң 35-24, харысалгалыг секретарьның 23-35, партийжи амыдырал килдизиниң 37-13, культура килдизиниң 23-54, кодээ ажыл-агыйы килдизиниң 21-47, үлетпүр килдизиниң 22-64, чагаа база совет тургузуг килдизиниң 41-27, информация килдизиниң 20-60, бухгалтерияның 31-75 корректорларның 27-41 Солун келбейн барганда 32-75 телефонче долгаар.

Солун неделяда 6 катап үнер

ТЫВА АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң чанында Тываның ном үндүрер чериниң республика типографиязы (Кызыл, Щетинкин-Кравченко кудумчузу 1.). ТС—00141.